

OudRhenen

jaargang 32 – september 2013 – nr. 3

Bijlschrift foto voorpagina; Ereboog aan de Utrechtsestraatweg, boven aan de Veerweg. Rechts de 'zaal van Altena' (Coll. Museum Het Rondeel).

Inhoud

3. *Henk P. Deys* Villa Sonnevand alias 'De Eckhoorn'
9. *Geerteke de Haas* 'Jan de Haas en de padvinderij te Rhenen'
13. *Jan Maarten D. Doorman* De Onafhankelijkheidsfeesten te Rhenen in 1913
20. *Henk P. Deys,*
Ad J. de Jong en
Ben W. van Laar Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners
'Het Generaalshuis'
34. *Willem H. Strous* De kanselbijbel in de Cunerakerk te Rhenen'
36. Corrigendum en een mededeling van de penningmeester

Colofon

Oud Rhenen, tijdschrift voor de Historie van Rhenen, uitgegeven door de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken www.oudrhenen.nl

Erevoorzitter dr. H. P. Deys
Ereleden W. H. Strous
Ing. H. B. Gieszen

bestuur
voorzitter
drs. W. A. van Ommeren

secretaris
ir. G. H. van Nieuwenhuizen
Rozenlaan 72
3911 DX Rhenen
(0317) 61 4273

penningmeester
J. Klootsema, Rhenen
(0317) 74 1203, ING-bank 1211163

ledenadministratie
drs. ing. A. Pilkes-van Delft,
(0317) 74 1082

leden
J. M. D. Doorman
B. W. van Laar
N. G. van den Oosterkamp
A. P. de Ridder
mr. C. Waiboer

redactiecommissie
J. M. D. Doorman
B. W. van Laar

redactie-assistent
E. A. M. Vlak-Derksen

inleveren kopij
Paardenveld 19, 3911 XG Rhenen
b.van.laar2@kpnplanet.nl

grafisch ontwerp
Michel Backus ('Idee en Ontwerp')

druk
Cunera b.v., Rhenen

issn
1384-3338

© HVOR. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen dan na schriftelijke, voorafgaande toestemming van de redactie. Auteurs die in dit tijdschrift publiceren geven daarmee onvoorwaardelijk toestemming tot het in digitale vorm opnemen in openbare databases.

Jaargang 32, september 2013, nr. 3

Villa Sonnevanck alias 'De Eekhoorn'.

H.P. Deys

VAN DONGEN

In 1924 verscheen er aan de zuidzijde van de Utrechtsestraatweg, even ten westen van de aansluiting op het Paardenveld, een grote moderne villa. Het was toen in die omgeving nog bijna leeg; iets verderop, schuin tegenover de huidige benzinepomp, stond een groot houten huis, chalet 'de Waaijen', gebouwd uit een Silezisch bouw pakket. Het werd in 1921 in gebruik genomen door Charles François Testas van Oud Wulven en Waayen. De villa met het rieten dak aan de overkant, op nr. 66, werd pas in 1925 gebouwd en de garage van J.J. Jagtenberg (later R. Puijk, op nr. 58) zou er pas in 1926 komen. Wel was aan de noordkant van de straatweg de grote tabaksschuur van Tollenaar prominent aanwezig.

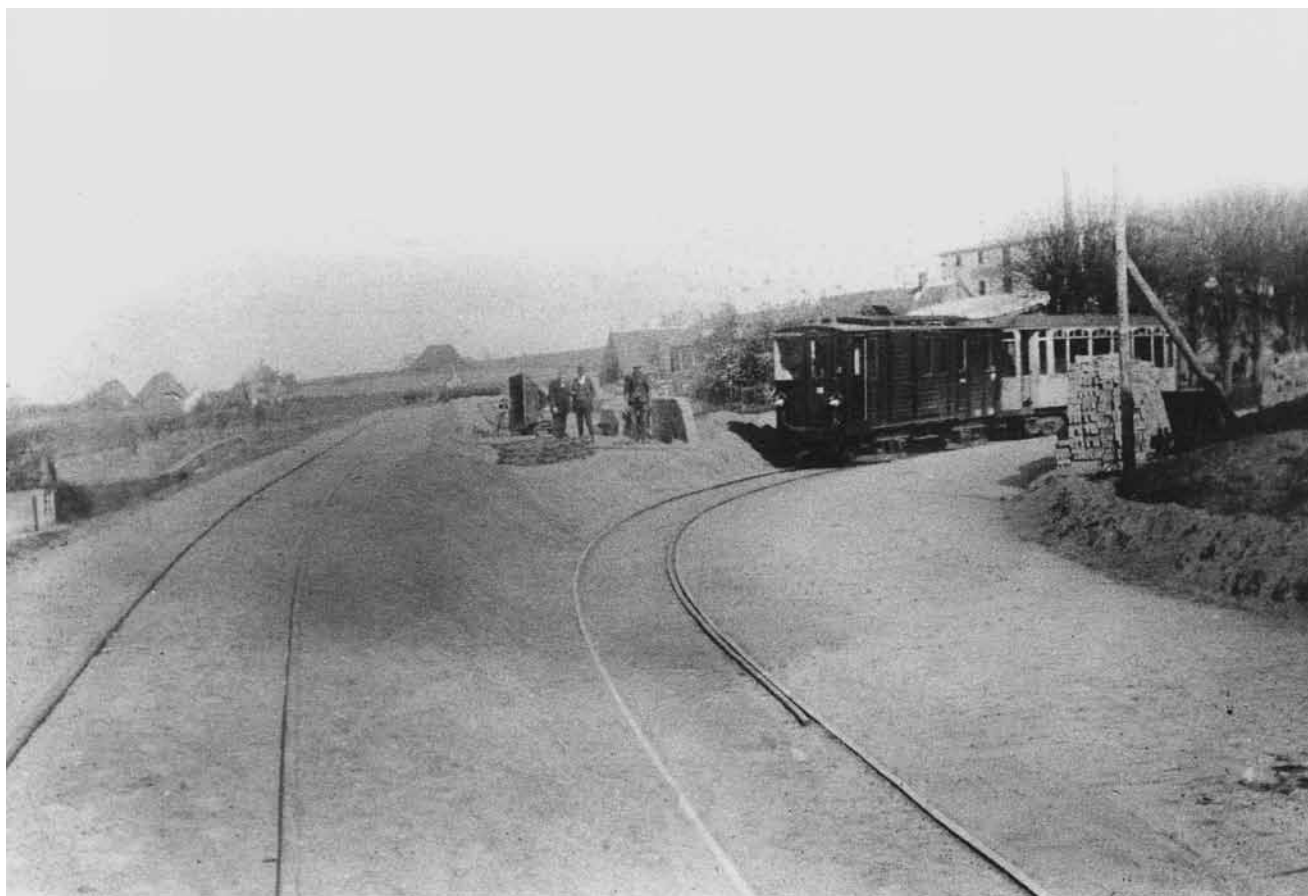
Bouwer van de nieuwe villa was Jan van Dongen, geboren in 1894, gehuwd met Huigje J. Dronkert (geb. 1898). Hij was aanvankelijk aannemer, later directeur door koop van de Betuwse steenfabriek 'de Benedenste Oven' van de familie Verbrugh, die hij later 'De Tollewaard' noemde. Deze steenfabriek lag in de Betuwe tegenover Remmerden.

Van Dongen, geboren te Dordrecht, kwam in 1922 vanuit Lienden in Rhenen in de voormalige pastorie op de hoek van de Torenstraat te wonen. Thans is hier de SNS-bank gevestigd.

Van Dongen liet op een stuk bouwland, dat hij in 1923 had gekocht van de NV Meel-, Zaad- en Graanhandel voorheen D.J. Baars Ezn., een villa bouwen. In die tijd was de Utrechtsestraatweg net omgelegd. Deze liep aanvankelijk vanuit het westen een eindje voorbij het Paardenveld rechtdoor en ten noorden van de toen nog aanwezige meubelfabriek 'De Kroon' van Van de Waal langs en maakte daarna een vrij scherpe bocht zuidwaarts, om dan weer oostwaarts richting Rhenen te lopen. Dit was voor de tram zeer ongelukkig; vandaar dat die bocht eruit gehaald werd, waardoor het verloop van de bocht in de tramrails in oostelijke richting veel geleidelijker verliep. De weg, en ook de trambaan, liepen daarna ten zuiden van de meubelfabriek, die overigens in 1930 geheel is afgebrand.

Een bouwvergunning aan de hand van tekeningen van ar-

Wegverlegging van de trambaan bij de Kuilweg, Rhenen 1920. Op de foto een benzo-electrische motorwagen met een volgrijtuig. De verlegging was nodig omdat er hier zo veel ongelukken gebeurden. (fotocoll. H.P. Deys)

Sonnevanck en De Waaijen, ca 1925 (fotocoll. H.P. Deys)

chitect J. de Haan uit Bilthoven werd afgewezen, maar een nieuwe bouwaanvraag voor het 'stichten van 2 woonhuizen' (bouwverg. 1923 nr. 80), ontworpen door de Rhenense architect H. van Hoogdalem werd eind 1923 goedgekeurd. Het werd een voor die tijd modern pand, dat de huisnummers Straatweg 261b en 261c kreeg, hetgeen later werd omgenummerd naar Utrechtsestraatweg 3 en 5. Een jaar na de vestiging in hun nieuwe woning werd zoon Hendrik Jan geboren en 7 jaar later kwam Pieter Adriaan.

Jan van Dongen is lid geweest van de Stichting tot Bevordering van het Marktwezen te Rhenen. Hij blijkt in 1939 in Driebergen-Rijsenburg te wonen en in 1944 in Doorn.

Zoon Hendrik Jan (Hein) vertrok in 1938 uit Rhenen en kwam na vele omzwervingen via Driebergen, Doorn, Rotterdam en Lienden in 1954 weer in Rhenen terecht. Hij was intussen van directie-assistent en directeur van een kartonnagefabriek opgeklommen tot steenfabrikant, vermoedelijk in de fabriek van zijn vader. Hij liet een bungalow bouwen aan de Autoweg 17, later omgedoopt in Bergweg 17. Het was een van de eerste bungalows in deze nieuwe 'goudkust' van Rhenen. Van de kostprijs van de grond raakte iedereen toen

Theetuin-Pension Sonnevanck E. de Fluiter-Aarts postsempel 1953 (fotocoll. H.P. Deys)

ondersteboven: 25 gulden per m². Hij woonde hier tot 1970. Op het adres Utrechtsestraatweg 3 heeft van 1943 tot aan ca. 1950 nog een steenfabrikant, A.M.J. Houben, gewoond met zijn vrouw Maria Verdeijen en twee zonen. De eigenaar van het nieuwe 'Witte Huis', hooggelegen aan de Utrechtsestraatweg 98 (ten noorden van de Utrechtsestraatweg en ten oosten van de Tangh), de directeur van de Hobokenbank mr. C.L. van Heijst, heeft ook nog enige tijd op nr. 5 gewoond, maar het is niet meer na te gaan wanneer precies. Ook de stedenbouwkundige, ir. C. Pouderoyen, die in augustus 1940 als hoofd van het Bureau Wederopbouw was aangesteld om voor Rhenen een stedenbouwkundig plan op te stellen, heeft nog enige tijd op nummer 5 gelogeed.

DE FLUITER- SONNEVANCK

De dubbele woning aan de Utrechtsestraatweg werd in 1949 door Van Dongen verkocht aan mevrouw Elisabeth de Fluiter-Aarts (geb. 1896). Zij was pensionhoudster en kreeg in 1953 vergunning voor de verbouw van 'het pension Sonnevanck', Utrechtsestraatweg 3. De tekeningen waren van de Wageningse architect J. Wiedijk. Elizabeth heeft als weduwe van Peter Batjes van ca 1932-1935 een kledingen wolzaak 'De Faam' aan de Herenstraat tegenover de Molenstraat gedreven en zij had reeds eind jaren '30 tot 1950 een pension, 'Favorita', gehouden aan de Stationsweg nr. 2.

Frederik Hendrik de Fluiter (geb. 1902) werkte bij de NBM als tourchauffeur en ook als conducteur op de tram. Zijn ou-

Het echtpaar Cornelis de Fluiter-Aarts

ders waren Cornelis de Fluiter, geboren 1860 te Ede, gehuwd met Petronella Hendrika van de Weerd. Hij was in 1931 uit Zeist naar Rhenen gekomen en vestigde zich meteen op Zwarteweg 5. Ook heeft hij op de adressen Stationsweg 2, Verl. Trambaanweg 16 en Zwarteweg 3 gewoond, één van de woningen achter de Remise. Zijn vrouw Willemina van Stokkum overleed in 1939. Zij had aan een vriendin (Elisabeth Aarts) gevraagd na haar overlijden voor de kinderen te willen zorgen. Daardoor kwam het dat vader Frederik Hendrik in 1939 met die vriendin trouwde: Elisabeth Batjes-Aarts,

Het pension Sonnevanck in volle glorie, ca 1955 (fotocoll. H.P. Deys)

weduwe van de toenmaals bekende Rhenense bakker, met 4 kinderen. Frederik Hendrik trok toen met de kinderen bij haar in aan de Stationsweg 2, waar de 'weduwe Peter Batjes' (= Elisabeth Aarts, later dus Elisabeth de Fluiter-Aarts) pension Favorita dreef. Uit dit tweede huwelijk werd in 1940 nog een zoon geboren: Arie Adriaan Cornelis.

Elisabeth Aarts was een zeer zakelijk aangelegde vrouw en dit verklaart vermoedelijk haar drang om naar een ander, groter pension uit te zien. Zij was het dan ook, die in 1949 de villa van Van Dongen kocht. Er werd een pension in gevestigd, dat de naam 'Sonnevanck' kreeg.

Het pension Sonnevanck heeft in de na-oorlogse jaren onder meer gefungeerd als doorgangshuis, later contractpension voor Indische Nederlanders, die na de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië aan Indonesië noodgedwongen naar Nederland moesten verhuizen. Ook hebben er een tijd verschillende luchtmachtofficiërs gelogeed, die in verband met de bouw en inrichting van het DELM (Depot Electronisch Materieel van de Luchtmacht) in Remmerden hier tijdelijk konden logeren. Er is in dit gebouw ook nog een vroege vorm van een soort kinderopvang geweest, waarbij twee dames voor kleine kinderen hebben gezorgd.

DE WAAIJEN

Het is bekend dat een stiefbroer van Peter Batjes in de keuken van Sonnevanck heeft

gewerkt.

In 1955 kwam het huis De Waaijen te koop en Elisabeth de Fluiter kocht het, waarna zij het heeft ingericht als Rust- en Verpleeghuis 'Rijnzicht', Utrechtsestraatweg 7 A. Het pand werd in 1957 verkocht aan administratiekantoor Elbassa, maar in het jaar daarop weer teruggekocht.

Meer details zijn er niet over te vinden; ook is mij niet bekend wie dit verpleeghuis toen dreef. Twee pensiongasten uit Sonnevanck zijn nog meeverhuisd naar de Waaijen. Dochter Adriana Elisabeth is vanuit dit huis met J.G. Baars getrouwd (1958).

In 1961 werd het pand gekocht door monteur Willem Koopman. Koopman verkocht De Waaijen weer in 1963 en wel een gedeelte aan buurman Kool (vermoedelijk een parkeerterrein) en het houten huis aan automobielhandelaar Wiebe Spinder.

In 1966 volgde de uiteindelijke verkoop aan de Wageningse landbouwingenieur René Hubert Cobben, die hier heeft gewoond met zijn vrouw ir. Louise Everdina Maria Meier. Wiesje (†2005) werd bekend van haar activiteiten op het gebied van Milieudefensie. Na een grondige restauratie wordt het huis thans weer particulier bewoond.

KOOL-DE EEKHOORN

Intussen blijkt het pand Sonnevanck in 1958 verkocht te zijn aan Jacob Kool (geb. 1925 te Schiedam), pensionhouder en gehuwd met Jacoba F. van der Zwaal. Hij was een zoon van een Schiedamse kruidenier en na zijn dienstdienst in Indië is Kool een kaashandel begonnen in de hoop geld te verdienen om zo een horecabedrijf over te kunnen nemen. Met zijn vrouw had hij gedurende vier jaar in de week-ends overal in het land zaken bekeken en toen ze in Rhenen kwamen zei hij tegen zijn vrouw: "Dit is het!". Hij maakte van het 'nogal verwaarloosd' contractpension in 1959 een pannenkoekenhuis en de naam werd al gauw veranderd in 'De Eekhoorn', omdat er toen zo veel eekhoorntjes in de omgeving voorkwamen. Het echtpaar begon met 3 soorten pannenkoek:

Jacob F. van der Zwaal

Jacob Kool

Uitbreiding achterzijde met terras (fotocoll. H.P. Deys)

gewoon, met appel of met spek. Dat werden later 24 verschillende soorten en uiteindelijk kon men een pannenkoek kiezen uit een lijst van 48 variëteiten.

Er hebben diverse uitbreidingen van Sonnevank/De Eekhoorn plaatsgevonden; sommige plannen waren groter dan dat ze in werkelijkheid zijn uitgevoerd. Er zijn de nodige bouwvergunningen verstrekt, maar het is niet zeker welke ook daadwerkelijk werden uitgevoerd. Reeds in 1953 is door De Fluitier een grote uitbouw aan de zuidzijde aangevraagd, welk werd goedgekeurd, maar ook voor Kool is een vergelijkbare uitbouw in 1966 goedgekeurd. In elk geval is er tegen de zuidgevel van het gebouw een uitbreiding met een plat dak gekomen. Er was behoefte aan hotelkamers, restaurantruimte en vergaderzalen en aan een uitbreiding van de keuken. In de achterzijde van het dak werden grote dakkapellen aangebracht.

In mei 1968, tien jaar na de vestiging van de familie Kool, heeft het echtpaar de 'Auberge chez Jacques' geopend, een ondergronds restaurant met 40 zitplaatsen, ingericht in de sfeer van een berghut, dankzij houten wanden, nissen en plafonds, en meubilair in boerenstijl. Burgemeester Bosch

Rhenen, Ulrechtstraatweg

ridder van Rosenthal opende de nieuwe aanwinst door het tappen van een biertje aan de bar en 'Ons Genoegen' bracht 's avonds een serenade. Mevrouw Kool was chef van de keuken en met de Auberge wilde zij laten zien dat er behalve pannenkoeken ook nog andere kwaliteiten in haar schuilen. Zo kon men er zeetong (Sole du mer du Nord) bestellen, forel (Truite internationale), kip (Poulet rôti à la Grandmère), een 'Cordon bleu' of een tournedos. Veel succes had zij met haar vleesfondue. Er was een wijnkaart met 50 nummers. In de weekenden werd er op een huisorgeltje passende muziek gemaakt.

Er zijn verschillende uitbreidingen aan De Eekhoorn gepleegd. Op 11 november 1960 kreeg J. Kool vergunning voor het verbouwen van een woonhuis, nr. 3. In 1966 werd aan de westkant een berging/garage gebouwd.

Kool vertelde in 1973 eens dat, in de vijftien jaar dat hij hier gevestigd was, De Eekhoorn zeker vijf keer zo groot gewor-

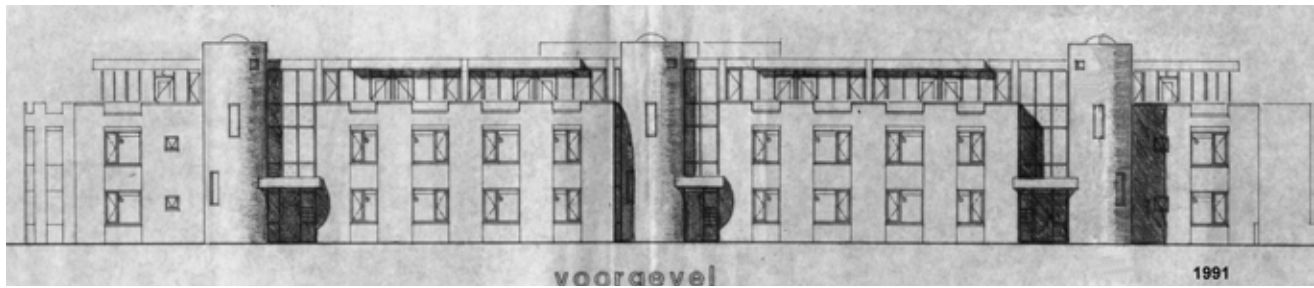
De Eekhoorn in 1990 (fotocoll. H.P. Deys)

den was. Het accent lag aanvankelijk eerst op het hotel, maar later ontwikkelde De Eekhoorn zich tot een seizoenbedrijf. De laatste jaren echter was De Eekhoorn het gehele jaar door bezet. Op de begane grond waren inmiddels 140 zitplaatsen

beschikbaar. In de Auberge beneden konden 50 gasten een plaats vinden. Kool beschikte intussen over een nieuw efficiënt buffet, met zogenaamde *counter service*, geleverd door de firma Lammers en zoon (Achterberg). Dankzij dit modern opgezette buffet konden de gasten een keuze maken uit de vele variëteiten pannenkoeken, tien soorten koffie en tien soorten ijs. Ook was er een grotere keuze aan vlees en groenten.

Gedwongen door de maatschappelijke ontwikkelingen en het heersende personeelsgebrek moest hij gaan mechaniseren. Het nieuwe buffet opende de mogelijk-

Sonnevank gezien vanuit het westen, ca. 1960 (fotocoll. H.P. Deys)

Appartementenflat Palmerswaardt, uit de bouwvergunning (foto H.P. Deys)

heid tot zelfbediening. Hierdoor kon Kool met recepties en bruiloften 49 procent in prijs zakken als de gasten zelf hun eten en drinken haalden. Er was een keus uit twee mogelijkheden: gewone bediening als vanouds of zelfbediening via het buffet. In dit laatste geval waren de prijzen 10 tot 20 procent lager.

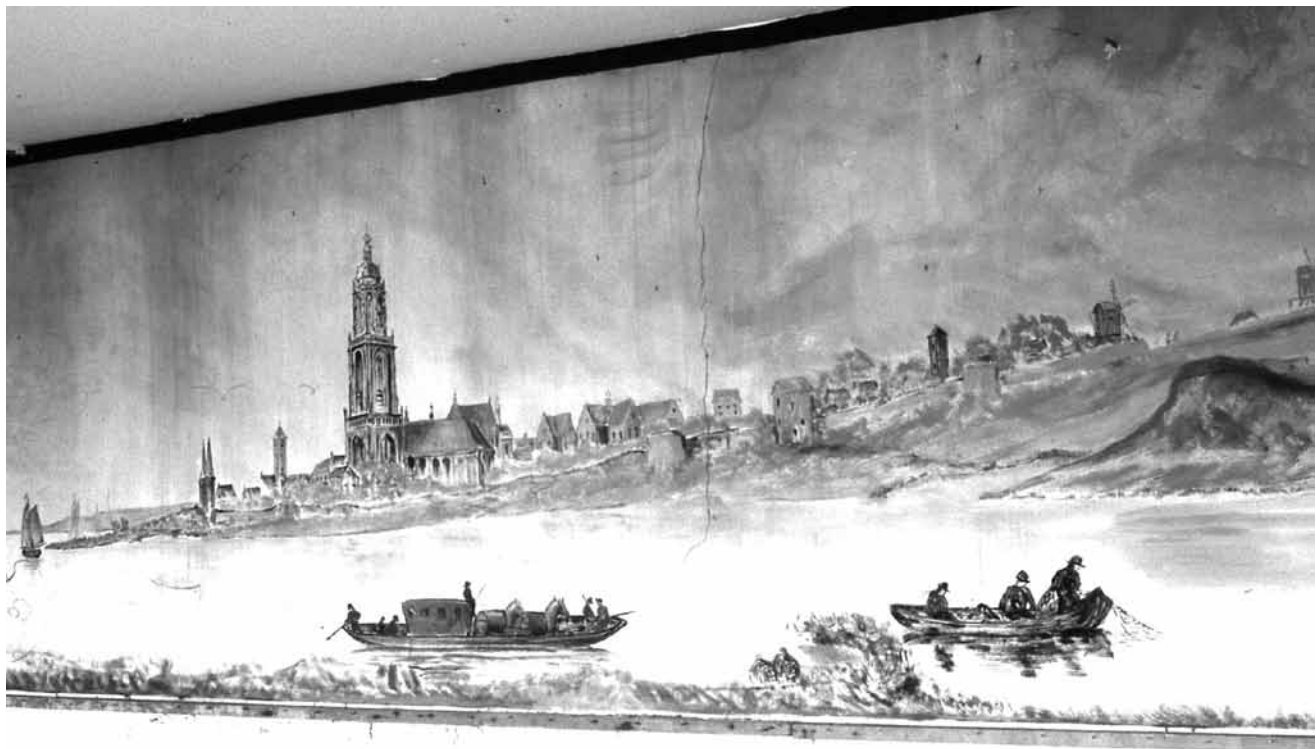
Kool heeft hard gewerkt voor zijn bedrijf en hij trachtte steeds uitbreidingen en vernieuwingen aan te brengen in het gebouw en het interieur. Toch zei hij eens tegen de krant (1972): *“(Hij vroeg zich) af hoe lang de Rhenense hotellerie het nog vol zal houden. De personeelsfactor betekent voor de meeste horecabedrijven de genadeslag. Daarom is het zaak zelf de hele dag hard mee te werken en dat doen we in Rhenen allemaal. Gaat dat niet meer, je zult bijvoorbeeld uitvallen door ziekte, dan kan het al moeilijkheden gaan opleveren. Wij teren op onze eigen arbeid.”* Toch is ook aan de periode-Kool een eind gekomen. In 1990 werd de gehele inventaris geveild. In 1991 is het gehele pand afgebroken. Er kwam een nieuwbouw-ap-

partementenflat voor in de plaats; de bouwvergunning voor 16 appartementen werd verstrekt aan Kuin projectontwikkeling Ede b.v. Het complex kreeg de naam ‘Palmerswaardt’. De architect van het complex was ir. F.M.M. Schutijser. Dit appartementencomplex staat er vandaag de dag nog steeds.

PALMERSWAARD

De naam Palmerswaard is ontleend aan de familie Palmers, die eind 17e, begin 18e eeuw in Rhenen woonde. De oudst bekende telg is Willem Palmers, die uit Nijmegen gekomen, in 1662 het burgerschap van Rhenen verwierf (OA 102 1662). Mogelijk was hij, of zijn familie, afkomstig uit Zwitserland: in het telefoonboek van Zwitserland vond ik 66 treffers op Palmer en Palmers. De naam Palmert komt er niet in voor. Willem of Wilhelm Palmers trouwde op 18 mei 1663 met Anna van Bruijnsweert (ook wel Brunsweert). Uit de aanslag van het Schildgeld [OA 293/8 1686/1710] blijkt Willem van zijn schoonvader Frans Jansz. (van Bruijnsweert?) di-

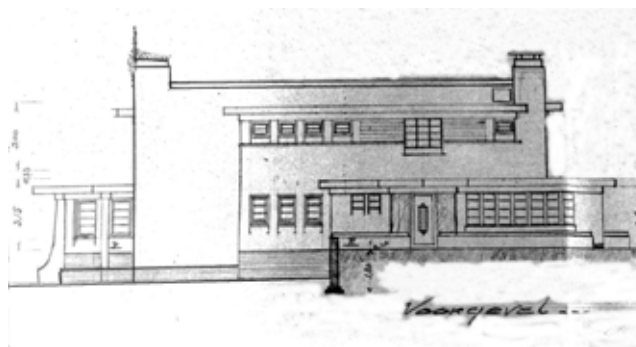
Wandschildering in De Eekhoorn naar een schilderij van Jan van Goijen, tijdens de afbraak (foto H.P. Deys)

verse landerijen te hebben verkregen: de 'Coerheuvel', de 'Bruijnsweert' met 'de Tangh' en de Clift(e); en de 'Blaesbalch'. Van zijn moeder kreeg hij het 'Berghland van Stoutenburgh'. Er zijn slechts enkele generaties Palmers in Rhenen woonachtig geweest, tot in het eerste kwart van de 18e eeuw. Frans Palmers was bierbrouwer en tapper, Johan was luitenant in Staatse dienst. Van enkele vrouwelijke leden is bekend dat zij rond de jaren 1700 belijdenis in de Hervormde kerk in Rhenen hebben gedaan.

LITERATUUR:

Henk Deys en Fred Vogelzang, Rhenen - Geschiedenis en A Kobus van Ingen, 'De Tollewaard Lienden', pp. 173-184, in: Naor dénOove, Steenfabrieken in de Neder-Betuwe en het westelijke deel van de Over-Betuwe, Kesteren, 2006.

Ontwerp uit 1923 voor een niet uitgevoerd plan van architect J. de Haan

Om de herinnering aan het nabije verleden wat op te frissen, of om onbekende geïnteresseerden nader te informeren, zijn wat afbeeldingen uit de directe omgeving met extra informatie in dit artikel opgenomen.

Rijksstraatweg Rhenen

Schuin tegenover de hier beschreven villa heeft een rijtje van 10 woningen gestaan (Utrechtsche Straatweg 36-54), gebouwd door F.J. van Kralingen, 'chef meesterknecht op een sigarenfabriek', later 'Hoofd eener lagere landbouwschool'. De bouwtekening was van de 'gemeentearchitect' Derk Hoiting; de woningen werden gebouwd in 1908/1909. Het middengedeelte van de rij huizen werd in de oorlog weggebombardeerd; in het oostelijk deel bleef nog iets behouden. Enkele woningen hebben na de oorlog, in verband met de woningnood, nog wel dienst gedaan, maar uiteindelijk werd het gehele rijtje rond 1950 afgebroken. (Fotocoll. H.P. Deys).

Utr. Rijksstraatweg, Rhenen

Geheel rechts garage Jagtenberg, later benzinepompstation R. Puijk. De tabaksschuur van Tollenaar werd in 1837 gebouwd door Dirk Hendrik Recter, winkelier, maar volgens het kadaster tabaksplanter te Rhenen. Hij woonde in de (toenmalige) Herenstraat, tegenover de huidige HEMA. (Fotocoll. H.P. Deys).

‘Jan de Haas en de padvinderij te Rhenen’,

EEN VERHAAL GESCHREVEN DOOR ZIJN DOCHTER GEERTEKE DE HAAS

In 1907 richtte lord Robert Baden Powell in Engeland een jeugdbeweging op die in de jaren daarna de hele wereld veroverde en ook al heel snel overwaaid naar Nederland: de padvinderij. Niet lang na de introductie van deze jeugdvereniging in ons land ontstond er een Rhenense afdeling. Dat was in 1911. Het jaar daarop, op 17 september 1912, was de officiële oprichting en sloot de Rhenense padvindergroep zich aan bij de Nederlandse Padvindere Organisatie (NPO). Vorig jaar bestond deze groep dus honderd jaar en daar is uitgebreid aandacht aan besteed. Onder andere met de expositie ‘Honderd jaar spannend’ in gemeentemuseum Het Rondeel. De foto's in dit artikel zijn uit de collectie van Geerteke de Haas.

Mijn vader Jan de Haas (1903-1990) zag als achtjarig jongetje de padvinderij in Rhenen letterlijk onder zijn ogen ontstaan. Later is hij zelf jarenlang actief geweest bij de Rhenense padvindergroep en weer later heeft hij mij alles verteld over zijn avonturen bij wat we nu ‘scouting’ noemen. Nu de Historische Vereniging aangegeven heeft belangstelling voor zijn verhaal te hebben zal ik het precies zo opschrijven zoals ik het zo vaak uit mijn vaders mond heb horen vertellen. En dat was zo:

“De jongens die hier in Rhenen met de padvinderij begonnen kende ik allemaal Jan Waiboer, Lu Looijzen, Herman Haaie, de tweeling Henk en Anton Bussemaker en nog enkele anderen. Zij gingen op zaterdagmiddagen naar het bos en speelden het spel van verkennen. Ze leerden elkaar knopen leggen, stookten vuurtjes, deden speurtochten en kochten op een gegeven moment zelfs een tent. Ik wilde ook graag verkenners worden, maar ik was nog te jong en dat vond ik vreselijk jammer. Vaak ging ik op zaterdagmiddagen samen met een vriendje naar het bos om te kijken wat die grote jongens daar deden. En het waren erg aardige jongens. Ze nodigden mijn vriendje en mij regelmatig uit in hun tent en dat vonden wij natuurlijk geweldig spannend. Op een gegeven moment was er een ontmoeting tussen de Rhenense verkenners en onze bur-

Jan de Haas

gemeester Jhr. G.J.A. Schimmelpenninck. De burgemeester was zeer geïnteresseerd in wat de jongens te vertellen hadden over de padvinderij. De jongens vertelden enthousiast hun verhalen aan de burgemeester, maar toen ze uitverteld waren voegden ze er een beetje sip aan toe: “We vinden het toch zo jammer dat we nog geen hopman hebben.” “Ik zal eens aan mijn zoon Jaap vragen of dat niet iets voor hem is.”, antwoordde de burgemeester. De eerstvolgende zaterdag was het geregeld. Jhr. Jaap Schimmelpenninck kwam zich aanmelden als hopman en de troep verkenners kreeg meteen zijn naam: de Jhr. Schimmelpennincktroep. Ik keek reikhalzend uit naar de dag dat ik oud genoeg zou zijn om erbij te mogen horen en mee te mogen doen.

Na de zomervakantie van 1914 was het zover. Ik was elf jaar geworden en ik werd verkenners. Daarmee brak er een geweldige tijd aan. Ik leerde van alles en nog wat over de natuur, koken op een houtvuur en bovenal leerde ik om vindingrijk te zijn, om me te behelpen en om van niets iets te maken. Allemaal dingen waar ik mijn hele verdere leven veel aan heb gehad. In het bos op de Grebbeberg was inmiddels van palen een clubhuis gebouwd dat er uitzag als een piramide. Dat clubhuis had de naam ‘Paddengat’ gekregen. Later is het clubhuis aan de Reumersweg genoemd naar dat allereerste onderkomen. Toen ik nog maar net lid was van de Jhr. Schimmelpennincktroep waren er in totaal 14 padvindergroepen in Nederland. Prins Hendrik, de man van koningin Wilhelmina, was beschermheer geworden van de padvinderij. Op een dag nodigde prins Hendrik al die 14

Start van de bouw van het Paddengat tijdens de mobilisatie van de Eerste Wereldoorlog

Het Paddengat gebouwd in de Eerste Wereldoorlog door leden van de troep. Rechts staat de secretaris van de troep de heer Beelaerts van Emmichoven, rechts van hem zijn dochter Margot en links Delia, de zus van Jan de Haas

padvindergroepen uit om naar Den Haag te komen. Wij reisden samen met onze hopman Jaap Schimmelpenninck met de trein daar naartoe en kregen van de prins een eigen groepsvlag uitgereikt. Alle 14 troepen kregen een vlag en alle vlaggen waren verschillend. De onze was in vier vakken verdeeld, twee vlakken waren rood-wit-blauw en op de andere twee vlakken stond de Franse lelie afgebeeld, het symbool voor de padvinderij. Omstreeks diezelfde tijd werd onze hopman adjudant van prins Hendrik. Dat wil zeggen dat hij de prins terzijde stond als er belangrijke padvindersonkomsten waren of als er bijzondere dingen gedaan moesten worden op padvindingsgebied.

Ondertussen was de Eerste Wereldoorlog uitgebroken. Omdat Nederland neutraal bleef, hebben we daar niet zo heel veel last van gehad. Wel was er wat schaarste. Er waren bijvoorbeeld geen fietsbanden meer te krijgen en daarom fietsten wij op houten banden naar school. Maar verder bleef de ellende voor ons beperkt. De padvinderij draaide gewoon

De troep bijeen bij huize Heimerstein. Derde van links, Jhr. Jaap Schimmelpenninck

door. In 1918, net na het einde van de oorlog, kampeerden we in Eijsden in Zuid-Limburg en daar vonden we honderden bajonetten zomaar in het bos. Ze waren daar neergegoid door Duitse soldaten die vanuit België naar huis wilden, maar van de Nederlandse regering alleen door ons land mochten als ze ontwapend waren. Al die soldaten hadden dus massaal hun wapens afgegooid en in het bos achtergelaten. Mijn padvindervrienden en ik waren 14, 15 jaar oud. Een leeftijd waarop jongens dat oorlogsmateriaal vaak prachtig vinden. Jhr. Schimmelpenninck begreep dat wel en stond het daarom toe dat wij onze vondsten na de vakantie mee naar huis namen. Wij vonden dat natuurlijk fijn, maar mijn ouders waren wat minder blij toen ik met zoveel wapentuig thuis kwam.

Doordat onze hopman adjudant van prins Hendrik was geworden, gebeurde het regelmatig dat wij met onze troep de groeten van de prins over moesten brengen bij hoofdbesturen van de padvinderij in andere landen. Zo kampeerden wij eens drie weken op het landgoed van baron Von Bülow in Döbriach te Oostenrijk, om de groeten van de prins over te brengen bij het hoofdbestuur van de padvinderij aldaar. We maakten vaak interessante buitenlandse reizen en dat gebeurde allemaal op kosten van de prins. Ook mochten we vaak kamperen op het landgoed van de prins te Mecklenburg in Duitsland. Bij een van die gelegenheden dat we met de trein onderweg waren naar Mecklenburg, ontdekten we dat onze trein een koninklijk salonrijtuig meevoerde met daarin koningin Emma, de moeder van koningin Wilhelmina. Op een perron waar de trein even moest wachten liet hopman Schimmelpenninck ons uitstappen en naar de salonwagen van de koningin marcheren. Daar aangekomen zongen we het Wilhelmus voor de koningin. Ze kwam samen met haar hofdame op het balkonnetje van haar rijtuig staan en vertelde erg verrast te zijn dat ze zelfs in het buitenland zo hartelijk werd begroet door Nederlandse jongelui. Onze hopman maakte nog even een praatje met haar en daarna marcheerden we weer terug naar onze eigen wagon, waar we instapten om onze reis te vervolgen.

Ook zijn we eens naar Boedapest geweest. Daar moesten wij de groeten van de prins overbrengen aan admiraal Horthy. Horthy was beschermheer van de padvinderij in Hongarije en tevens regent van dat land. Een hele hoge mieter dus! We kwamen met de trein aan in een plaatsje vlakbij Boedapest en stonden toen voor de keus: met een andere trein verder reizen of een taxi nemen. Na lang wikken en wegen besloten we voor het laatste te kiezen. Het zou wel wat meer geld kosten, maar we wilden een keurige indruk maken bij admiraal Horthy en dachten dat het daarom beter was om met een taxi

voor te komen rijden. Achteraf bekeken was het de beste beslissing die we hadden kunnen nemen. Onderweg in de taxi zagen we namelijk de trein, waar we anders in gezeten zouden hebben, in puin liggen. Er was een ernstig ongeluk mee gebeurd.

Als prins Hendrik in Rhenen op bezoek was bij Jhr. Schimmelpenninck, en dat is een paar keer gebeurd in de tijd dat ik verkenner was, moesten wij met de troep naar Huize Heimerstein, de toenmalige woning van hopman Jaap Schimmelpenninck en zijn ouders, om ons netjes voor te stellen aan de prins. Ik herinner mij nog goed de eerste keer dat we daar kwamen. We werden binnengelaten door de dienstbode en naar een kamertje verwezen met de mededeling dat het nog wel even zou duren voordat we de prins konden ontmoeten. De familie Schimmelpenninck en prins Hendrik zaten namelijk nog aan het diner. Het duurde nogal lang en na verloop van tijd kwam Jhr. Jaap Schimmelpenninck zich bij ons excuseren omdat we zo'n poos hadden moeten wachten en het nog wel even zou duren. Jaap vroeg ons toen: "Willen jullie soms een borreltje in die tijd?" Nou, dat wilden we best. We waren allemaal zo'n jaar of vijftien, zestien en hadden geen van allen nog ooit in ons leven een borrel aangeboden gekregen. We voelden ons behoorlijk volwassen nu dit wel gebeurde, dus dat sloegen wij zeker niet af. Toen we onze borreltjes ophadden, kwam Jaap opnieuw naar ons

toe om te zeggen dat hij het toch zo vervelend voor ons vond, maar dat de prins er nog steeds niet aan toe was ons te ontvangen. "Willen jullie misschien nog een borrel?" Ja, natuurlijk, dat wilden wij wel; we werden voor vol aangezien! Weldra zaten wij dus aan onze tweede borrel en daarna volgden er nog meer. Tegen de

Achter het stuur Jan de Haas

Eind jaren veertig werden er regelmatig regionale spelmiddagen voor welpen georganiseerd in Lunteren. Vanuit Rhenen was dat lastig te bereiken met openbaar vervoer. Het was te ver om te fietsen voor de welpen en de meeste ouders hadden in die tijd geen auto en waren dus niet in staat om de kinderen weg te brengen. Jan de Haas had een oplossing bedacht voor het vervoersprobleem. Hij sloeg de kap van zijn auto naar beneden en haalde de stoelen en de achterbank eruit. Een paar leidsters gingen achter op de kap zitten en zelf nam hij plaats op een krukje achter het stuur. Tussen hen in kregen alle kinderen een staanplaats. Tegenwoordig zou zoiets onverantwoord zijn, maar toen was er nog maar zo weinig verkeer op de weg dat niemand dit gevaarlijk vond. Ook als er voor de leiding cursussen of kampen werden gehouden bouwde Jan zijn auto om tot vrachtwagen om alles en iedereen mee te kunnen nemen.

De raadsrots bij opening Raksha's hol 1950

tijd dat prins eindelijk zover was dat hij ons kon ontvangen waren wij stuk voor stuk aangeschoten. Voor het eerst in ons leven. Zo werden wij in beschonken toestand één voor één voorgesteld aan prins Hendrik.

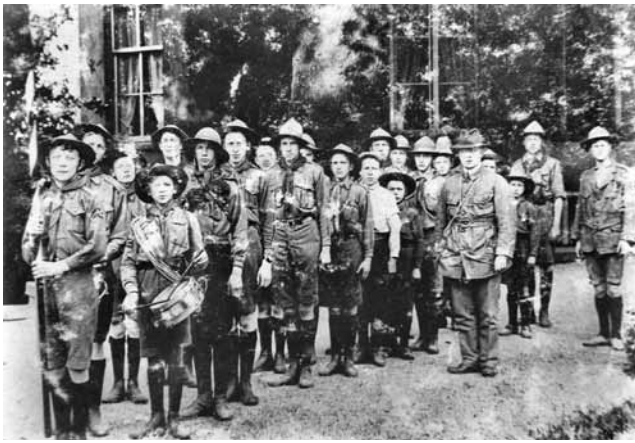
Later is er veel veranderd. Jhr. Schimmelpenninck verhuisde naar Den Haag en wij verloren het contact met de prins. Vanaf die tijd hielden we onze zomerkampen niet meer in Döbriach of Boedapest, maar gewoon in Schoorl of Borculo. We hadden er niet minder plezier om.

In 1922 ben ik naar Delft verhuisd om daar te gaan studeren. Gelijk met mij vertrokken er nog meer verkenners uit Rhenen om elders te gaan studeren. De Rhenense afdeling van de padvinderij hield nog maar weinig leden over en bloedde uiteindelijk dood.

Toen ik na mijn studie terugkeerde naar Rhenen om het waterleidingbedrijf van mijn vader over te nemen was er geen Jhr. Schimmelpennincktroep meer.

In december 1937 was er een kerstfeest georganiseerd in het

Voor huize Heimerstein voor 1920 met hopman Jaap Schimmelpenninck.
(Met gleufhoed hopman Jaap)

restaurant van de watertoren, 'De Koerheuvel'. Op mijn vaders verzoek ben ik daar naartoe gegaan om een oogje in het zeil te houden in verband met het brandgevaar door de kaarsjes in de kerstboom. Tijdens dat kerstfeest ontmoette ik een oude bekende die over de padvinderij begon te praten en over het feit dat veel Rhenense jongens daar leuke jeugdherinneringen aan hadden. Hij vroeg me: "Is 't niets voor jou, Jan, om de padvinderij in Rhenen weer op poten te zetten? De Rhenense jongens die er nu lid van zijn, moeten er helemaal voor naar Wageningen. Het zou zo leuk zijn als het in Rhenen ook weer draaide." Ik had er wel oren naar. Ik dacht er eerst nog eens goed over na en besloot toen om eens polshoogte te gaan nemen bij de Belmontegroep in Wageningen, voordat ik zelf met een troep verkenners aan de gang zou gaan. Zo kwam ik terecht bij hopman Boes, een Wagenings chirurg, die daar iedere zaterdagmiddag met zijn jongens in het bos te vinden was. Ik ging bij hem 'stage lopen'. De Rhenense verkenners die voorheen op de fiets in Wageningen naar de padvinderij

Herman Haaie, een van de medeoprichters van de groep

gingen reden nu met mij mee in mijn auto. De eerste weken reden er twee à drie jongens mee. Al gauw kwamen er een paar bij en een poosje later weer een paar. Ook al had ik wel een ruime auto in die tijd, we kwamen nu met z'n allen wel erg krap te zitten tijdens die ritjes naar Wageningen. Dat was de aanleiding om te zeggen: "Nu beginnen we voor ons zelf." Ik zette de Rhenense padvinderstroep voort onder de oude naam: 'de Jhr. Schimmelpennincktroep'. Ik werd hopman en omdat ik Jan heet noemden

de jongens me 'hopjan'.

Toen ik zo een poosje met die padvinderij bezig was en het er steeds drukker mee kreeg omdat er meer en meer jongens bijkwamen, kreeg ik op een dag bezoek van een zekere Jan Kuilart. Deze Jan Kuilart was leider van de gymnastiekvereniging in Rhenen en hij kwam met een voorstel. Hij zei: "Ik run de gymnastiek in m'n eentje en het wordt me eigenlijk te druk. Jij doet de padvinderij in je eentje en dat zal ook niet meevallen. Laten we samendoen. Help jij mij bij de gymnastiek, dan help ik jou bij de padvinderij." Ik vond het een goed plan en we bleken een goed team. We hebben jaren samengewerkt.

Tot 1940 ging alles z'n gangetje. Toen brak de Tweede Wereldoorlog uit. De Duitsers verboden de padvinderij. We mochten geen bijeenkomsten meer houden. Ik had op dat moment geen hele jonge verkenners, alleen de wat oudere jongens. Ik besprak met ze wat we zouden doen: ophouden of doorgaan. Iedereen, zonder uitzondering, wilde doorgaan. We wilden ons niet laten ringeloren door de Duitsers, maar we moesten natuurlijk wel erg voorzichtig zijn. We konden geen uniformen meer dragen, dat was te gevaarlijk. Ook hielden we onze bijeenkomsten niet meer in een clubhuis, maar in een schuur aan het Spitsbergerpad.

Na de oorlog kreeg de padvinderij meer leden dan ooit. Juist omdat het in de oorlog verboden was geweest en omdat veel mensen hunkerden naar de saamhorigheid en gemeenschapszin waar de padvinderij om bekend stond, regende het aanmeldingen. Er kwamen nu ook welpen bij (jongens tussen acht en twaalf jaar) en niet veel later ook een stam (jongens vanaf 18 jaar). De naam Jhr. Schimmelpennincktroep veranderde in Jhr. Schimmelpenninckgroep. Daar waar de padvinderij vòòr de oorlog vrijwel uitsluitend leden had uit welgestelde families, werd het nu een vereniging voor iedereen.

In die eerste jaren na de oorlog hebben we een paar keer ons zomerkamp gehouden in Borculo, op dezelfde plaats waar ik als verkenners met hopman Schimmelpenninck had gekampeerd. Tijdens een van die kampen gaf ik mijn verkenners opdracht om een brug te bouwen - van palen en touwen - over een beek. De jongens hadden weinig zin en protesteerden een beetje. Toen riep er opeens een: "Hopjan, we doen het, als u er overheen rijdt met de auto!" Ik beloofde dat te doen op voorwaarde dat ze me met m'n wagen weer op het droge zouden trekken als ik er doorheen zou zakken. De jongens bleken goede bruggenbouwers, want ik ben zonder kleerscheuren met auto en al over hun brug heen gekomen.

Weet je wat ook zo leuk was? Als wij in ons kamp met onze primitieve middelen een betrekkelijk sobere maaltijd hadden klaargemaakt, was er na het eten altijd een verkenners die vroeg: "Zou de koningin nou vanavond net zo lekker hebben gegeten als wij?" Ik ben tot 1956 hopman geweest en ik denk nog altijd met heel veel plezier terug aan mijn jaren bij de padvinderij."

De Onafhankelijkheidsfeesten te Rhenen in 1913

Jan Maarten Doorman

Deze zomer vroeg ik mij af hoelang de Rijnweek er nu eigenlijk al is. Gevoelsmatig kwam het mij voor alsof die er al eeuwig is. Prompt werd ik op mijn wenken bediend toen in een krantenartikel stond geschreven dat het al voor de 16^e keer werd gehouden. Dat viel dus erg mee.

Dit jaar is het in september wel exact een eeuw geleden dat er in Rhenen twee dagen lang een groot feest werd gevierd. Het feest stond in het teken van honderd jaar onafhankelijkheid en de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden onder leiding van het huis van Oranje-Nassau. Na de verpletterende nederlaag van Napoleon in de slag bij Leipzig in oktober 1813 kon wat men nu Nederland noemt, zich losmaken van het keizerrijk Frankrijk. Op 30 november 1813 landde de zoon van de laatste stadhouder op het strand te Scheveningen. Als soeverein vorst zou hij tot 1815 ons land leiden. In het jaar 1815 werd hij als Willem I de eerste koning uit het huis van Oranje-Nassau van Nederland.

De feestelijkheden op de markt bij het oude raadhuis met 7 ruiters van de Bataafse Republiek. Voor de Waag het fanfarekorps van Ons Genoegen (fotocoll. museum Het Rondeel)

Deze zomer vroeg ik mij af hoelang de Rijnweek er nu eigenlijk al is. Gevoelsmatig kwam het mij voor alsof die er al eeuwig is. Prompt werd ik op mijn wenken bediend toen in een krantenartikel stond geschreven dat het al voor de 16^e keer werd gehouden. Dat viel dus erg mee.

Dit jaar is het in september wel exact een eeuw geleden dat er in Rhenen twee dagen lang een groot feest werd gevierd. Het feest stond in het teken van honderd jaar onafhankelijkheid en de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden onder leiding van het huis van Oranje-Nassau. Na de verpletterende nederlaag van Napoleon in de slag bij Leipzig in oktober 1813 kon wat men nu Nederland noemt, zich losmaken van het keizerrijk Frankrijk. Op 30 november 1813 landde de zoon van de laatste stadhouder op het strand te Scheveningen. Als soeverein vorst zou hij tot 1815 ons land leiden. In het jaar 1815 werd hij als Willem I de eerste koning uit het huis van Oranje-Nassau van Nederland.

Voor een groot feest was het erg ongelukkig om het in de maand november te vieren, gezien de soms matige weers-

omstandigheden in die periode. In het hele land werden de Oranjeverenigingen daarom vrijgelaten om zelf gunstige dagen uit te zoeken, met als gevolg dat het in iedere gemeente weer anders was. Om tot een goede reconstructie te komen van wat er zoal in de gemeente Rhenen heeft plaatsgevonden, leek het mij goed om de unieke maar erg kwetsbare collectie Rhenensche Couranten van stadgenoot Frits Spee te raadplegen. Al snel bleek dat het jaar 1913 vrij incompleet is, maar juist de tweede helft van dat jaar was goed voorzien en dat was nu net de periode waar het om ging. Als klap op de vuurpijl kwam er ook nog een kopie van een programmaboekje boven water uit de collectie van museum Het Rondeel. Ook werd ik door de conservator van museum Het Rondeel voorzien van een aantal foto's

die betrekking hadden op de festiviteiten. Zelf vond ik ook nog door een toeval in onze huisvesting De Commanderie een aantal foto's die genomen waren tijdens de twee septemberdagen. Bij het lezen van de artikelen en het bekijken van de foto's moet het voor een relatief kleine plaats als Rhenen een groot feest zijn geweest, waar men met plezier op moet hebben teruggekeken. Nu honderd jaar

Advertentie voor feestartikelen van boekhandel G.H. Fieren (Coll. F. Spee)

Onafhankelijkheidsfeesten
te RHENEN.

ONTVANGEN een zeer groote sorteering
LAMPIONS - GUIRLANDES
en vele andere FEESTARTIKELEN.

Mede voorhanden groote keuze KINDERVLAGGEN
STRIKJES enz. enz.

Op bestelling worden alle soorten TUINVUURWERK,
ILLUMINATIE en VETGLAZEN tegen concurrende
prijzen geleverd.

Met het oog op de vele bestellingen is tijdige opgave zeer gewenscht.

BELEEFD AANBEVELEND **G. H. FIEREN**
Boek- en Papierhandel RHENEN.

Bij groote partijen extra lage prijzen.

De Rhenensche Courant van uitgever G.H. Fieren, deed verslag van de feestelijkheden (coll. F. Spee)

later moet het sowieso in sommige opzichten een bijzondere tijd zijn geweest, want bij het lezen van andere berichten keer je terug in de sfeer van toen. Twee korte voorbeelden volgen hierna. In de Rijn bij Elst was er een enorme zalm gevangen. Zalm was blijkbaar toen nog een veel voorkomende vis. Nu is men druk bezig om deze vis weer te laten terugkeren. Een ander voorbeeld is het voorkomen van de Rhenense smid Bovenschen bij de kantonrechter te Wageningen. Hij had met 28 km per uur door de Hoogstraat in Wageningen gereden met zijn motorfiets waar slechts 12 km was toegestaan. Het lijkt niet hard, maar in een tijd waar men nog nauwelijks gewend was aan gemotoriseerd verkeer kwamen met

maakt dan namelijk bekend dat op donderdag 11 en vrijdag 12 september feestgevierd gaat worden. De eerste dag wordt er een voor de jeugd en de tweede zal onder meer worden opgeluisterd met een historische optocht en schitterend vuurwerk. Het bestuur van de organiserende vereniging bestond uit de volgende personen:

- Voorzitter : Jhr. J. Schimmelpenninck (de jongste zoon van de burgemeester)
- Vice-voorzitter : J. van den Berg
- Secretaris : J. van Wijngaarden
- Penningmeester : H.P. van Minnen.

Groep IV, 'Tijdperk der bevrijding'. Twaalf soldaten van de Oranjesgarde onder leiding van 'officier' G.A.B. Boonzaayer, stellen zich op aan de Nieuwe Veenendaalseweg voor de parade (fotocoll. museum Het Rondeel)

regelmaat (dodelijke) ongelukken voor waar dan met name spelende kinderen de dupe van werden. De Rhenensche Courant verscheen eenmaal per week en wel op zaterdag. In het eerst beschikbare nummer (22) van zaterdag 31 mei 1913 is er meteen al iets te lezen over de Onafhankelijkheids-feesten. De Oranje vereniging van Rhenen

Dan is het een tijd stil in de lokale pers en halverwege augustus komt er voor het eerst een grote advertentie van G.H. Fieren. Bij hem kan men van allerlei feestartikelen kopen. Hij verzoekt om op tijd te bestellen, want hij verwacht een enorme toeloop. Ook blijkt het dat vele commissies bezig zijn om activiteiten voor te bereiden. Met name diverse buurtcommissies zijn betrokken bij het versieren van de straten en het bouwen van poorten. Ook een speciale commissie voor de historische optocht is druk doende om ongeveer 150 personen te voorzien van een eigen taak.

Begin september is het dan zover. In de gemeente Rhenen en de buurgemeenten verschijnen de eerste aanplakbiljetten waarin staat aangekondigd wat en wanneer gaat plaatsvinden. Ook de door drukkerij C. Waiboer uit Rhenen gedrukte 'Feestwijzer' van de Oranjevereniging is dan te verkrijgen voor slechts 10 cent. Deze gids was mede mogelijk gemaakt door de lokale middenstand. In Rhenen kon je voor effecten, coupons en deposito's terecht bij Sepp, Bender & Co gesitueerd aan de Heerenstraat. Op de loca-

tie waar nu restaurant 'Tante Loes' is gevestigd, zat toen Café-Veerhuis en tevens stoombootagentuur A. Udo. Niet alleen bij Fieren kon je terecht voor je feestartikelen, maar ook bij P. Stolp in de Heerenstraat. Voor 'Heeren-Jongheeren- en Kinderconfectie' kon je terecht bij G.J. van de Waal. Onder deze advertentie stond de mooie tekst 'minzaam aanbevelend'.

Minzaamheid was blijkbaar troef tijdens de voorbereiding in Rhenen, want in het verslag van de Rhenensche Courant van 13 september spreekt de journalist over het feit dat "meermalen door pessimisten voorspeld werd, dat van de feesten in onze oude veste weinig terecht zou komen". Ook toen gold blijkbaar het principe dat naarmate het tijdstip naderde de schouders er nog eens extra onder gingen met als resultaat twee schitterende dagen. Zelfs de armoedigste straatjes zagen er zeer keurig versierd uit, aldus de krant. Eigenlijk begon het feest al op woensdagavond 10 september. In de Cunerakerk hield dominee Lammers een opwekkende rede, die gevolgd werd door prachtige orgelmuziek van de organist, de heer A.C. Moinat.

DAG EEN

De volgende morgen was het reeds om zes uur in de morgen letterlijk raak. De dag werd geopend met het afschieten van zogenaamde 'kattenkoppen', een klein type kanon wat speciaal voor dit soort gelegenheden werd gebruikt. Niemand kon het dus ontgaan zijn dat de festiviteiten nu toch echt waren begonnen. Hierna volgde koraalmuziek vanaf de Cuneratoren, gespeeld door het Rhenensche fanfarecorps. Mocht iemand dan toch nog niet hebben begrepen dat het echt feest was in Rhenen, dan zorgde het klokgelui van acht uur tot half negen in de morgen er wel voor dat alle plaatsgenoten op de hoogte waren.

Vanaf half tien werd het de dag van de jeugd van de gemeente Rhenen. Volgens de krant en het programmaboekje zouden er ongeveer 1.000 kinderen deel gaan nemen aan een optocht met muziek en kleppermars. Dit aantal leek mij wat veel en bij het raadplegen van de digitale 'Amerongsche Courant' van het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht in Wijk bij Duurstede om dit te verifiëren, kwam die krant tot een aantal van 100. De waarheid zal wel ergens in het midden liggen, maar een cijfer dicht bij de 'Amerongse' versie lijkt mij aannemelijker. De optocht startte op het Frederik van de Paltshof en eindigde aan de Nieuwe Veenendaalseweg bij de school aldaar. De meeste kinderen waren gekleed in oranje,

Ereboog aan de westzijde van de stad, met op de achtergrond villa Geertruida (fotocoll. museum Het Rondeel)

droegen vlaggetjes met zich mee en trokken zingend en begeleid door muziek door Rhenen. Ze zouden zich kriskras door Rhenen begeven. De jeugd uit Elst was met de tram naar Rhenen gekomen en die uit Achterberg waren met wagens gebracht. Uiteindelijk werd gestopt op de Markt, waar burgemeester Schimmelpenninck met zijn familie, wethouders, enkele raadsleden en het bestuur van de Oranjevereniging hen opwachtte. Na een korte toespraak van de heer J.A. van den Berg namens de Oranjevereniging, waarin hij memoreerde dat een ieder gelukkig mocht zijn om in een vrij Nederland te leven, gaven de kinderen blijk van hulde aan zowel de koningin als de burgemeester van Rhenen. Daarna werden nog vier liederen gezongen, waaronder het Wilhelmus. De jeugdige stoet vertrok vervolgens naar de Openbare School aan de Nieuwe Veenendaalseweg, waar men tegen 11.30 uur aankwam. Daar kregen zij een boekwerk, een medaille of een plaat (zou iemand daar nog een exemplaar van hebben? JMD). Ook om 11.30 uur gaf het gemengde zangkoor van de Christelijke Jongelingsvereniging een uitvoering op het Frederik van de Paltshof. Daar werd toen naast allerlei andere stichtelijke liederen het volkslied van toen ten gehore gebracht, namelijk 'Wien Neêrlands bloed'.

Tegelijkertijd startte men tevens om 11.30 uur de etalagewedstrijd voor winkeliers. De jury bestond uit de heren J.A. van den Berg, gemeentesecretaris J. Houtman, apotheker J. Post, huisarts W. Waller en ondernemer A.H. van Wijngaarden. De grote gouden medaille werd uitgereikt aan de manufactuurwinkel van G.J. van de Waal. De grote zilveren medaille werd gewonnen door coiffeur L.H. van Doorn en de kleine zilveren medaille door banketbakker D. van Beijnum. Een andere banketbakker, de heer T. van de Grift, mocht zich met een bronzen medaille tevredenstellen.

Een andere jury beoordeelde de wedstrijd wie de mooiste

gevelversiering had gemaakt. Deze jury bestond uit de dames L.M. Beelaerts van Emmichoven-Bijlstra (echtgenote van de gemeente-ontvanger) en C.J. Waller-Dijckmeester (echtgenote van de eerder genoemde huisarts) en de heren J. Alink (tuinbaas van Heimerstein), W.M. Bredius (fabrikant) en jhr. J. Schimmelpenninck, de jongste zoon van de burgemeester. Er werden vier prijzen uitgereikt, te weten twintig, vijftien, tien en vijf gulden. De eerste prijs ging naar het huis van de gebroeders De Roder op huisnummer 29 van de Rijnstraat. In het krantenartikel alsmede in de feestwijzer wordt deze familie consequent als de Rhoter geschreven, maar in de daarvoor bestemde gemeentelijke administratie staat ze geregistreerd als De Roder. De woning zag er zeer verzorgd en feestelijk uit en het was dan ook niet onterecht dat de familie in de prijzen viel. (Zie foto blz. 17).

Nadat de kinderen (ook uit Elst en Achterberg) hadden meegedaan aan de optocht konden zij vanaf 11.30 uur terecht op het feestterrein op de Veerwei. Alle kinderen hadden een dag eerder een flink aantal bonnetjes gekregen. Met deze bonnetjes konden zij bij de poffertjes- en wafelkraam van P. Louman een bordje poffertjes en twee wafels halen. Ook kregen zij twee bonnetjes voor een glas limonade. Deze limonade was van apotheker Post en stond zeer goed bekend. Zou het recept nog zijn bewaard?

Wat nog wel het leukst voor de kinderen was was dat zij ook vier bonnetjes mochten gebruiken voor een ritje in een stoomcarroussel. Dat was natuurlijk een niet veel voorkomende gebeurtenis. Na van al dat lekkers te hebben genoten was er vanaf 13.30 uur gelegenheid om deel te nemen aan een van de acht kinderspelen. Vier spelen voor de meisjes: korfbal tot 10 jaar, potjesbreken voor de 11- en 12-jarigen, bal op de lepel eveneens voor de leeftijd van 11 en 12 jaar en stoelendans

De optocht in de Herenstraat. In de koets rechts J.P. Beelaerts van Emmichoven als keizer Napoleon I. Te paard links R. van Voorthuysen als Graaf de Selles, daarnaast H. Schut als generaal. Op de achtergrond het huis in aanbouw van Beelaerts van Emmichoven, later van mr Deen (fotocoll. museum Het Rondeel)

voor de leeftijdscategorie van 12 en 13 jaar. Voor de jongens waren er ook vier spelen: zaklopen tot 10 jaar, verhuizen voor 10- en 11-jarigen, tonnerit eveneens voor 10- en 11-jarigen en het spelletje 'Op reis' voor jongens van 12 en 13 jaar oud. Dit zijn typisch oudhollandse spelen waarvan sommige al lang niet meer worden gedaan vandaag de dag. Om 16.30 uur kwam alles weer tot een einde.

Bij het korfbal voor meisjes was de opkomst zeer groot en werden er zestien prijzen vergeven:

- 1^e : Stien Bos
- 2^e : N. Hootsen
- 3^e : L. van Breemen
- 4^e : Sina Bouw
- 5^e : A. Veldhoen
- 6^e : A. Pleijler
- 7^e : M. van Ginkel
- 8^e : St. van Beek
- 9^e : Joh. Van de Westeringh
- 10^e : J. Schenkhof
- 11^e : B. van Dijk
- 12^e : D. v.d. Oosterkamp
- 13^e : M. van Dijk
- 14^e : H. van Oort
- 15^e : H. v.d. Haar
- 16^e : N. v.d. Brink.

Na al deze inspanningen kon men vanaf 17.30 uur tot 19.00 uur bij de muziektent genieten van een concert van het Rhenensche fanfarecorps. Erg druk moet het daarna geworden zijn op het Frederik van de Paltshof. Honderden mensen bekeken toen van 19.30 uur af een bioscoopvoorstelling met diverse films. Deze films waren uitgezocht door de heer Van

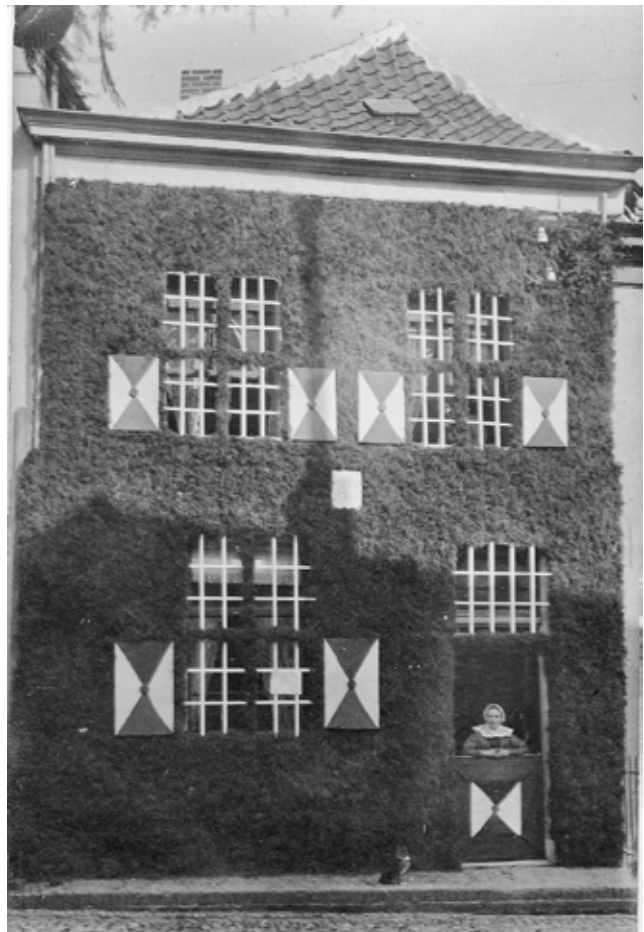
Genne uit Den Haag. Om een juist beeld te geven neem ik de lijst over vanuit het programmaboekje: Portretten van leden van het vorsten huis (met toestemming van de Koningin)
 Bloemenweelde
 De geluksbode (humoristisch)
 De gefopte brandweer (humor)
 Haar levensgeschiedenis (drama)
 De Japanse goochelaar (gekleurde fantasie)
 De kip met gouden eieren (fantasie)
 Willy in 't tobbetje (humor)
 De kleine tamboer van 1813 (historisch)
 Kees ging fietsen (humor)
 Zijn vriend de olifant (drama)
 Bébé als tuinier (humor)
 Slotnummer: vuurwerk (fantasie).
 Al met al voor die tijd een afwisselend en ook passend programma waar de dag in stijl mee kon worden afgesloten.

DAG TWEE

Net als op de eerste dag was het op de tweede dagschitterend weer en dat kwam opnieuw zeer goed te pas. Op deze dag stond namelijk de historische optocht gepland. De aanplakbiljetten hadden daar niet alleen in Rhenen melding van gemaakt, maar ook in de plaatsen in de omgeving. Het was dan ook geen verrassing dat er veel bezoekers uit de Betuwe en Veenendaal kwamen kijken. In de Openbare School aan de Nieuwe Veenendaalseweg werd iedereen aan wie een rol was toebedeeld voorzien van een historisch kostuum. De heer Boomsma uit Groningen had daarvoor gezorgd.

De historische stoet was in vier groepen verdeeld. De eerste groep beeldde de periode van de Bataafse Republiek (1795-1806) uit. De tweede groep was verantwoordelijk voor het koninkrijk Holland van Lodewijk Napoleon van 1806-1810. De derde groep stond symbool voor de tijd van de inlijving bij het keizerrijk Frankrijk onder Napoleon van 1810-1813. De vierde en tevens de grootste groep had de eer om het nieuwe koninkrijk van Willem I te mogen nabootsen. De landing bij Scheveningen van 1813 en de gebeurtenissen van 1815 (kroning, de veldslagen bij Quatre Bras en Waterloo) speelden daarin een voornamelijk rol. De stoet startte om 09.30 uur op de Nieuwe Veenendaalseweg en ging vervolgens door de Heerenstraat, Kruisstraat, Rijnstraat, Veerweg, Oude Veenendaalseweg, Zandheuvel, Heerenstraat, Kruisstraat, Kerkstraat, Markt, Visserstraat, Bontekoestraat, Cuneralaan, Parallelweg, Heerenstraat, Molenstraat en vervolgens terug naar het schoolplein. Het geheel werd voor de vrolijke noot begeleid door een muziekkorps uit Rhenen. Op de Markt kregen alle deelnemers en de muzikanten een glas champagne of een glas limonade, aangeboden door de burgemeester. Voor de Bataafse periode was het niet moeilijk om voor de hoofdpersonen geschikte kandidaten te vinden. Burgemeester Schimmelpenninck was tenslotte een achterkleinzoon van de raadspensionaris van die tijd (de bekende Rutger Jan Schimmelpenninck). De jongste zoon van de burgemeester, jhr. Jaap Schimmelpenninck, die erg betrokken was bij de organisatie van de Onafhankelijkheidsfeesten, wilde die rol maar al te graag vervullen. De rol van de echtgenote van Rutger Jan Schimmelpenninck werd vervuld door de enige dochter van de burgemeester, jkvr. C.M. Schimmelpenninck. Broer en zus moesten zich te paard van hun taak kwijten. Zij werden vergezeld door nog 28 andere historische personen in de vorm van herauten, trompetters, schutters en officieren. Koning Lodewijk Napoleon werd uitgebeeld door de heer D.F. de Haas. Koningin Hortense de Beauharnais werd gespeeld door mejuffrouw M. Rutgers. Deze groep omvatte in totaal 27 personen, waaronder ook de zoon van het koninklijk echtpaar, de latere keizer Napoleon III, die de heer L. Houtman voor zijn rekening nam.

Voor de keizer van Frankrijk, Napoleon I, was de gemeententovontvanger, de heer J.P. Beelaerts van Emmichoven, gevraagd. Hij werd vergezeld door mejuffrouw E. van Embden, die als

*Het winnende huis in de Rijnstraat 29 van De Roder
(fotocoll. museum Het Rondeel).*

keizerin Marie Louise door de straten van Rhenen reed. De keizer en de keizerin werden vergezeld door 19 figuranten. De laatste groep die men onder de naam 'Tijdperk der Bevrijding' liet paraderen was het grootst. Maar liefst 72 dames en heren liepen mee in deze stoet.

Koning Willem I werd vertolkt door de middelste zoon van burgemeester Schimmelpenninck, Jhr. G.J.A. Schimmelpenninck. De echtgenote van Willem I, koningin Wilhelmina, kwam voor rekening van E.M.M.S.L. gravin van Aldenburg Bentinck, de enige dochter van graaf Godard J.G.C. Aldenburg Bentinck, de bewoner van kasteel Amerongen. In het gevolg van deze koning en koningin trof men een gezelschap van diverse pluimage aan. Van het beroemde driemanschap van 1813 (Gijsbert Karel graaf van Hogendorp, Frans Adam graaf van der Duyn en heer van Maasdam en Leopold graaf van Limburg Stirum), maar ook een aantal Scheveningse vissers, die Willem I hadden begeleid bij zijn landing op 30 november 1813 op het strand van Scheveningen. Zelfs Russische kozakken waren een onderdeel van dit gezelschap. Wat veel indruk op de journalist van de krant maakte was de zegewagen. Deze was onder leiding van de tuinbaas van Heimerstein, de heer Alink, versierd met bloemen door diverse dames. Bij het veerhuis te Rhenen werd de landing van Willem I te Scheveningen nagebootst.

Groep I, de Bataafse Republiek met broer en zus Schimmelpenninck trekt richting Rhenen. Op de achtergrond de Grebbeberg (fotocoll. museum Het Rondeel)

De veerboot diende als het vaartuig van toen. Tegen 12.30 uur kwam de tocht ten einde en kon men overgaan naar het middagprogramma. Om 13.00 uur was er een hardlooptwedstrijd met als startpunt de driesprong bij de Veense Bomen (nu kruising Nieuwe Veenendaalseweg en Paardenveld). De afstand die de heren moesten lopen was een Engelse mijl (1609 meter). De winnaar werd de heer J. van Dalen. Op het feestterrein op de Veerwei werden ook nog andere hardlooptwedstrijden gehouden, waaronder de 100 meter en diverse estafettenlopen.

Van 13.30 tot 15.30 uur werd een ringrijderijwedstrijd gehouden voor paren. Een kleine dertig paren hadden zich daar uiteindelijk voor opgegeven. Bij de beoordeling door de jury was er een bewuste knip gemaakt. Er waren prijzen voor

Op de Frederik van de Paltshof de tweede zoon van de burgemeester, G.J.A. Schimmelpenninck met zijn zus C.M. Schimmelpenninck, als boer en boerin uit Achterberg (fotocoll. museum Het Rondeel)

deelnemers uit de gemeente Rhenen en er werden prijzen uitgereikt aan vreemdelingen, dat wil zeggen woonachtig buiten Rhenen. De heren kregen een grote gouden of zilveren herinneringsmedaille en de dames een kunstvoorwerp. Ook hier weer de vraag of er nog iets van is bewaard. Er waren ook nog twee poedelprijzen. Een bronzen herinneringsmedaille aangeboden door de heer J.H.N. Plantenga en een marmeren klokje aangeboden door jkvr. C.M. Schimmelpenninck-Steengracht, de echtgenote van de burgemeester. Tijdens de ringrijderij vond er een concert plaats door het Rhenensche fanfarekorps onder leiding van de heer G.K. Lelieveld. De eerste prijs voor de 'vreemdelingen' werd gewonnen door

broer en zus V.d. Scheur uit Wageningen. De heer J. Schut en mejuffrouw Jo Beekman werden eerste voor wat betreft de ingezetenen van Rhenen. Zij bleven de heer W. van Laar en mejuffrouw G. de Bree voor. 's Avonds was er weer een concert bij het stationskoffiehuis.

Om de beide dagen nog eens een extra feestelijk karakter te geven werd om 20.00 uur 's avonds de historische optocht nog eens overgedaan, maar nu met fakkels en Bengaals vuur erbij. Het toekijkende publiek werd verzocht om tijdens de optochten niet mee te lopen. Ook mocht men geen kamervuurwerk op de weg gooien. Verder verzocht men de inwoners van de panden waar de stoet langs zou lopen om de binnenverlichting van de aan de weg gelegen kamers aan te

houden. Dit om het lichteffect te vergroten. Ook moest men de versiering en de vlaggen zo hoog aanbrengen dat de stoet er geen last van zou hebben. Het moet een pracht gezicht zijn geweest, mede omdat de Cuneratoren gedurende de beide Onafhankelijkheidsfeestdagen elektrisch was verlicht, wat blijkbaar nieuw was voor die tijd. De deelnemers van de historische optocht kregen volgens de journalist van de Rhenensche Courant steeds een ovatie. Als apotheose kreeg de bevolking van Rhenen een schitterend vuurwerk aangeboden. Dit werd afgestoken op de Veerwei en nam een aanvang om 22.30 uur. Een waardig slot van een feest waar Rhenen in zijn soort nog zelden of misschien wel nooit kennis mee had gemaakt. De dagen erna kon men de balans op gaan maken. De Rhenensche Courant was lovend. Het weer had enorm meegezet.

De Herenstraat versierd ter gelegenheid van de Onafhankelijkheidsfeesten. Links, op de hoek van de Muntstraat, de Goedkope Winkel van Chris Puijk. Daarnaast kapper L.H. van Doorn, de winnaar van de grote zilveren medaille van de etalagewedstrijd. Aan de andere zijde het voormalig kantongerecht (fotocoll. museum Het Rondeel)

Er waren geen onlusten ontstaan en diverse activiteiten waren allemaal in goede harmonie verlopen, ondanks de extra drukte die het in de stad had gegeven. Op de veerpont gingen vanwege de enorme toeloop vanuit de Betuwe steeds twee politieagenten mee. De extra trams puilden uit van de passagiers en van het treinstation te Rhenen kwamen steeds drommen mensen naar de binnenstad gelopen.

De krant was nogzo vol van enthousiasme over de feestelijke sfeer dat zij spontaan blij gaf van een huldebetoon, in de vorm van:

Lang leve onze goede burgemeester,
Lang leve de familie Schimmelpenninck,
Lang leve onze voorzitter,
Lang leve de feestcommissie, en
Lang leve Rhenens burgerij!

Een speciaal woord van dank ging nog uit naar de nieuwe padvinderij van Rhenen. Zij hadden geholpen bij het afzetten van de wegen waar de optocht langs trok. Ook hadden zij het werk van de feestcommissie aanzienlijk verlicht

VERKRIJGBAAR:
FEESTKAARTEN
van den Historischen Optocht te Rhenen, à 10 cent.
Mooie, hiervoor passende **LIJSTJES** à 20 cent.
Ook groote keuze diverse **LIJSTEN**.
Beleefd aanbevelend,
G. H. Fieren,
Boek- en Papierhandel,
Rhenen.

door allerlei klussen voor ze te klaren. Van hun hopman Jhr. J. Schimmelpenninck, zoon van de burgemeester, kregen de

Feestkaarten met lijstjes te koop bij boekhandel G.H. Fieren (fotocoll. F. Spee)

leden van de padvinderij voor hun verdienstelijke werkzaamheden een zilveren of een bronzen medaille met inscriptie. Na al het feestgewoel kon men weer overgaan tot de orde van de dag. In de krant van zaterdag 20 september roept de penningmeester van de Oranjevereniging, de heer H.P. van Minnen, op om rekeningen inzake de Onafhankelijkheidsfeesten uiterlijk in te dienen op maandagavond 22 september 1913. In dezelfde editie heeft boek- en papierhandel G.H. Fieren een advertentie staan waarin wordt vermeld dat je tegen 10 cent per stuk prachtige feestkaarten kunt bestellen. Met een lijstje erbij gaat het je 20 cent kosten.

In het nummer van 15 november roept de Oranjevereniging de inwoners van de gemeente Rhenen op om op de landelijke herinneringsdag van maandag 17 november te vlaggen. Blijkbaar leefde deze dag toch heel wat minder dan de twee dagen

in september. In de Rhenensche Courant van zaterdag 22 november meldde de krant dat de nationale vlag te zien was geweest op de gemeentegebouwen en enkele particuliere woningen. Ook vond de krant het zeer teleurstellend dat er geen optocht van de muziekvereniging door de stad was geweest op de avond van maandag 17 november. Het minder goede weer van november ten opzichte van september zal daar zeker een rol in hebben meegespeeld.

Rhenen kon in ieder geval terugkijken op twee bijzonder geslaagde Onafhankelijkheidsdagen in september van het jaar 1913. Dagen die in 1914 niet zouden volgen, dat zou een jaar worden met een heel ander historisch karakter.

WOORD VAN DANK

De auteur is dank verschuldigd aan de erevoorzitter van de vereniging, Henk Deys, voor het helpen zoeken en vinden van het pand dat de prijs won voor de mooiste gevelversiering. Ook de conservator van museum Het Rondeel, Bert Huiskes, wordt van harte bedankt voor het ter beschikking stellen van beeldmateriaal en een kopie van de feestwijzer/programmaboekje van de festiviteiten in 1913. Verder Frits Spee voor het inzien van de kwetsbare collectie Rhenensche Couranten.

BRONNEN

Diverse Rhenensche Couranten uit 1913, collectie Frits Spee te Rhenen
Digitale Amerongsche Courant uit 1913, Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht te Wijk bij Duurstede
Feestwijzer voor de Onafhankelijkheidsfeesten op 11 en 12 september 1913, collectie museum Het Rondeel te Rhenen

Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners

Het Generaalshuis

Henk P. Deys, Ad J. de Jong en Ben W. van Laar

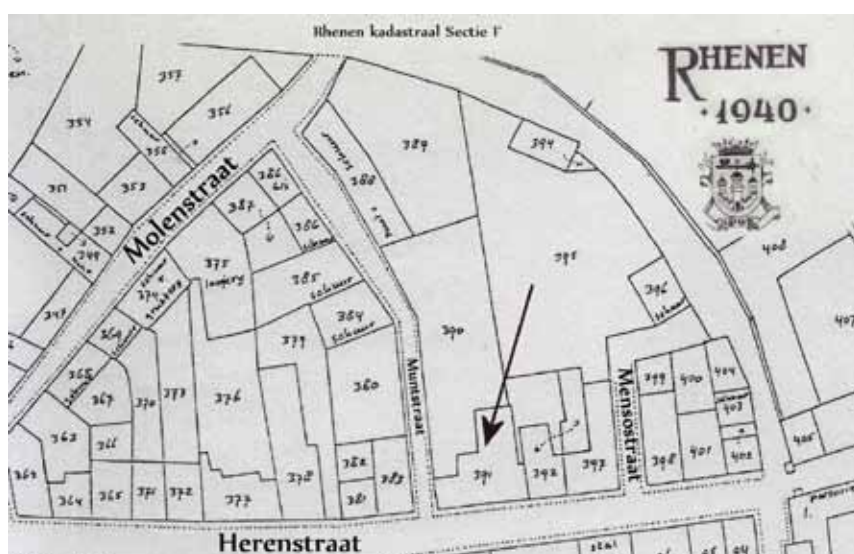
In de rubriek 'Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners' willen we, vooruitlopend op een uiteindelijk boek over de bewoning van de Rhenense binnenstad, zo nu en dan alvast een markant huis met zijn bewoners de revue laten passeren. Dit keer het zogenaamde 'Generaalshuis', dat stond op de oosthoek Muntstraat/Herenstraat, nu de kapsalon van Johan van Hees, en dat in de meidagen van 1940 geheel in brand is geschoten. Er bevond zich toen in het pand een kruidenierswinkel van Wouter van Laar, de grootvader van mede-auteur Ben van Laar. Het pand met de winkel werd weer opgebouwd, maar de gevel werd, net als die van andere verwoeste panden aan de noordkant van de Herenstraat, enkele meters teruggeplaatst.

Dit huis werd in de volksmond het 'Generaalshuis' genoemd en voor dit huis heeft een put gestaan die de 'Generaalsput' werd genoemd. Verder heette de Muntstraat, vroeger Muntsteeg, ook wel de Generaalsteeg. Deze namen houden alle verband met een 18^e eeuwse Generaal Smissaert, die eigenaar en bewoner van het huis was.

VOORGESCHIEDENIS

Van Iterson stelt in zijn boek *De Stad Rhenen* dat de later ommuurde stad Rhenen ontstaan is uit een min of meer versterkte (omwalde) curtis, die aan de zuidzijde begrensd was door een via regia, de Koningstraat, nu Weyerstraat geheten, en aan de noordzijde door de huidige Molenstraat, die vroeger geen doorlopende straat was en na de ommuring doodliep op de stadswal. Het gedeelte van de stadsomwalling, lopende vanaf het punt waar de via regia en de Bontekoestraat bij elkaar komen, tot aan de Molenstraat zou dan zijn samengevallen met de oorspronkelijke curtiswal. De Herenstraat was daarbij geen doorlopende hoofdweg, hetgeen zou verklaren waarom er voor het Generaalshuis onder het wegdek van de Herenstraat een put is gevonden, die letterlijk 'in de weg' zou hebben gestaan als dit een doorgaande weg zou zijn geweest.

Joop Mom bezig met het opmeten van de in maart 1993 blootgelegde 'Generaalsput' (fotocoll. A.J. de Jong)

Het 'Generaalshuis' kadastraal no. 391, in de situatie van voor de vernietiging in 1940

Van Iterson stelt daarom dat hier waarschijnlijk dus sprake is van een 'pre-urbane' put. In maart 1993 werden bij het aanleggen van een nieuwe riolering 5,25 m ten oosten van de Z.O. hoek Muntstraat/Herenstraat en 6,25 m haaks vanaf de voorgevel Herenstraat 23, circa 50 cm onder het wegdek de restanten van een vroegere put aangetroffen. Het zichtbare gedeelte van de put bestond uit twee halfsteens gemetselde ringen (binnendiameter 1,2 en 1,4 m respectievelijk).

Amateur-archeoloog J.Th.M. Mom kreeg een uur de tijd van de aannemer om de put op te meten en nader te onderzoeken en hij heeft hier een verslag van gemaakt. Het is niet duidelijk of het hier een pre-urbane put betreft. Mom zelf dacht dat de put niet veel ouder was dan afkomstig uit de 16^e eeuw.

G.C. Haakman schrijft in zijn boek *Rhenen en Omstreken*, uitgebracht in 1847, over deze put het volgende: 'Voorheen werd er nog een groote gemetselde put, eenige voeten boven de grond, de 'generaalsput' geheeten, vlak voor een der deftigste huizen op de Bovenstraat (lees: Herenstraat) gevon-

den, die, onbruikbaar geworden zijnde, de buurt en vooral dat huis geenszins sierde. Bij de plaats gehad hebbende verandering der poorten, heeft men ook deze put doen verdwijnen, en het groote ijzerwerk hekwerk of boog, waaraan de katrol, over welke de ketting voor den emmer liep, vastgeklonken was en die hoog boven het metselwerk uitstak, tot eene poort aan den ingang van het tegenwoordige kerkhof buiten de stad laten vermaken.

G.C. Haakman, bekend geworden door zijn boek 'Rhenen en Omstreken' uit 1847 (zie *Achter Berg en Rijn* afb. 660)

beschreven ijzerwerk aan de put voor het huis van de heer oversten Smissaert 876 pond ijzer à 5½ stuiver per pond nodig (zie Geraadpleegde Bronnen).

In de 14e eeuw kreeg Rhenen waarschijnlijk zijn huidige stadsmuren en werd de huidige Herenstraat, vroeger Lange Heerenstraat geheten, uiteindelijk de hoofdweg door Rhenen, lopend van de Westpoort naar de Bergpoort met verticaal daarop uitkomend aan de noord- en zuidkant een aantal straten en stegen.

Het 'Generaalshuis' zelf moet oorspronkelijk een aanzienlijk huis zijn geweest gezien de voornaamste families die er vooral in de 18^e en 19^e eeuw hebben gewoond. Zo wordt het in de 18^e eeuw omschreven als een huis met bleekveld, turfschuur, koetshuis en stalling gelegen in de Heerestraat.

In later tijd, voor de oorlog nog, is het pand omgebouwd tot een kruideniers- en een kapperszaak.

We willen nu nader ingaan op de geschiedenis en bewoners van het Generaalshuis en wat we hierover hebben kunnen vinden in de verschillende archieven met betrekking tot de Stad Rhenen (zie Geraadpleegde Bronnen).

We eindigen bij de kruidenierszaak van Roel(of) van Laar. Laatstgenoemde behoorde tot een van oorsprong Achterbergse familie Van Laar. De Jong publiceerde in het periodiek Oud Rhenen en het boek *Genealogie en Heraldiek te Rhenen* over verschillende takken van Rhenense families

met de naam Van Laar. Inmiddels is meer genealogische informatie verzameld over de tak van de familie Van Laar waartoe genoemde kruidenier Wouter van Laar (1880-1945) behoort.

Hij was de laatste eigenaar van het originele pand voordat het in de meidagen van 1940 door beschietingen werd verwoest. We willen dit artikel dan ook eindigen met een stamreeks Van Laar, beginnend met een Wulphert Jansz, geb. Achterberg ca. 1612, overl. 26 april 1663, die in 1643 trouwde met Hendrickjen Jans, geb. Rhenen ca. 1615.

EIGENAREN EN BEWONERS VAN HET 'GENERAALSHUIS'

Periode tot 1700 en het 'Oude Weeshuis'

De vraag is altijd geweest of Rhenen een echt Weeshuis als gebouw heeft gehad, een huis waarin wezen verbleven. Wel is er jarenlang een instelling 'Weeshuis' met weesmeesters geweest. Van Iterson stelt dat er in 1546 nog geen sprake was van een Weeshuis en weesmeesters. De oudst bekende rekening van deze stichting loopt over de periode 1619-1620. Toch bestond deze stichting al eerder, want blijkens een transfix d.d. 20 mei 1606 werd aan het Weeshuis te Rhenen een jaarlijkse losrente overgedragen.

De rekeningen van de weeshuismeesters lopen tot en met de jaren 1752-1753. Vanaf het boekjaar 1753-1754 beginnen de gecombineerde rekeningen met die van het Gast- en Weeshuis. In 1753 zijn deze beide stichtingen samengesmolten tot één stichting, die tot op de dag van vandaag nog bestaat.

Bij ons onderzoek naar de eigenaren en bewoners van het pand op de oosthoek van de Muntstraat en de Herenstraat in de 17e eeuw kwamen we meerdere malen de naam 'het Oude Weeshuys' in de transporten tegen. Dit zou er op kunnen duiden dat er ooit een huis is geweest waarin wezen verbleven. Later verbleven de wezen vermoedelijk bij particulieren en werden zij onderhouden door de stichting Weeshuis met weesmeesters voor het beheer van de financiële kant van de zaak.

Als er sprake is van wezen of onmondige kinderen treden meestal weesmeesters (vaak verbonden aan het stadsgerecht) op bij transporten en executies van nalatenschappen.

Er zijn aanwijzingen dat aanvankelijk rond 1629 het huis, dat wel 'het Wesenhuijs' of 'het Oude Weeshuys' werd genoemd, voor de helft in bezit was van de 'wezen' (regeerders en weesmeesters) en voor de andere helft in bezit was van particulieren.

Hieronder volgen de oudst gevonden vermeldingen van dit 'weeshuis'.

Op 16-5-1629 verkoopt Thomas Huibertsz van Bommel namens Johan van Ommeren en Anna Buddinghs (tekent als Buddincx) in hun naam aan het echtpaar Alert van Harn

en Elizabeth de Bruijn een gedeelte van *haer hujsinge hoff en schuijr en bergh genaempt het Wesenhuijs staende binnen Rhenen*.

Op 19-5-1629 is door Thomas Hubertsz van Bommel met procuratie van Jan van Ommeren en Anna Buddinck wonende tot Aernhem 16-5-1629 getransporteert de *hujsinge genaemt het Weeshuijs, de andere helft de weesen competerende*, in de Lange Heerstraet OW en NW de Secretaris Toll ZW de Heerstraet en WW de gemeensteech (lees Muntstraat).

Johan (Jan) van Ommeren, geb. vóór 1587, was een zoon van Roelof van Ommeren, schepen te Tiel periode 1587-1613, en Maryke Remboutsdr. Hij was aanvankelijk net als zijn vader schepen en raad te Tiel 1614/5 en o.tr. Tiel 23-9-1615/tr. (attestatie d.d. 9-10-1615) te Arnhem met Anna Buddinck, dochter van Jan Buddinck, burgemeester van Arnhem. Zij was weduwe van Goessen van Lynden.

Op 4-10-1630 transporteerden burgemeester en weesmeesters voor de helft en Alert van Harn voor de andere helft aan Cornelis Goosensz van Kesteren *zeeckere hujsing en hofstede schuer berch en hoff metter gueder daer inne aert en nagelvast is genaemt het Weeshuijs staende en gelegen binnen Rhenen aenden Lange Heerstraet* waar OW en NW de weduwe van zal. Jan Toll ZW de Heerstraet en WW de gemeensteech naest gelegen zijn. Het huis en wat daarbij hoort komt hiermee in zijn geheel in handen van een particulier, een lid van de familie Van Kesteren.

Dat het in die tijd al een aanzienlijk huis was blijkt uit een schuldbekentenis van 31-5-1635 volgens welke Cornelis Goosens van Kesteren en zijn vrouw voor de aankoop van dit huis een hypotheek hadden afgesloten van 1666 gulden, waarvan in 1635 nog 1600 gulden uitstonden. Deze lening was aangegaan bij Gerart Palinck 'raetsvrucht der Stat

Nieuwmegen' en de gezamenlijke erfgenamen van zijn overleden huisvrouw Ida van Heucelom. Als onderpand wordt gesteld zijn huis aan de Lange Heerstraet binnen Rhenen waar OW de weduwe van Jan Toll, WW de Muntstraat, ZW de voorz.(egde) Heerstraet en NW de stadswal naest gelegen zijn.

Op 15-6-1639 wordt Peter van Kesteren, burgemeester te Rhenen, genoemd als eigenaar van het huis op de hoek van de Muntstraat, *daarinne Willem van Wijck is wonende*. Als belendingen worden genoemd OW de weduwe van zal.(iger) Johan Toll, ZW en WW de gemeijne straten (Herenstraat en Muntstraat) en NW de stadswal.

Willem Cornelissen van Wijck geboren en wonende te Ingen, tr. 2-8-1634 te Rhenen met Hilleken van Bommel, dochter van bovengenoemde Thomas Huijbertsen van Bommel, in de periode 1639-1644 genoemd als Gasthuismeester.

Peter van Kesteren was geld schuldig en verkocht aan Henrick van Rempst voor het gerecht *lotinge en delen van zijn huijs aen de Lange Heerestraet*.

Peter van Kesteren, j.m. (jonge man) won. Rhenen o.tr. Rhenen 28-3-1641 en trouwt te Arnhem met Anneken Plijsters, j.d.(jonge dochter) won. te Arnhem. Naast burgemeester was hij in de periode 1647-1651 tevens Gasthuismeester.

Circa 1665 verschenen *'voorden Ed gerechte der stad Rhenen Jacob Jacobsz van Kuijck en Anna Plijster echtel die te voorens weduwe en boedelhoudster was van zaliger de borgemester Peter van Kesteren mitsgaders Arien de Vree en Mechtelt van Kesteren echteluiden welke Mechtelt een suster ende universele erfgenaem is geweest van welgemelte borgemeester en hebben in die qualite voor haer en haren erven gecedeert en getransporteert aen ende ten behoeve van Jor Huijbert Vonck van Lienden lieutenant mitsgaders Mr Frederick Klerck advocaetn shoofs van Utrecht getrouwt aen Joffr Anna Vonck van Lienden den Heere Maisondeu vendrich en getrouwt aen Joffr Maria Vonck van Lienden en Gijsbert van Brienen getrouwt aen Joffr Geertruijt Vonck van Lienden respectievelijk kinderen en erfgenamen van wijlen Jor Diderick Vonck van Lienden en haer ed. erven seecker hujsing mette schuijr en aengehorich erff sijnde vrij erff en goet uijtgesondert sheeren ongelden meth soodanich recht als daertoe volgens de brieven gepresenteert, genaempt het*

Wapenkwartieren van Frederick Klerck (1637-1703) en zijn echtgenote Anna Vonck van Lienden (1622-1695). Tekeningen van M.C. Volhardt in 'Genealogia Klerckiana' (foto's H.P. Deys)

Rechts op de foto het huis 'Op de Trappen', Herenstraat nr. 76, waar Frederick Klerck in 1665 woonde (fotocoll. H.P. Deys)

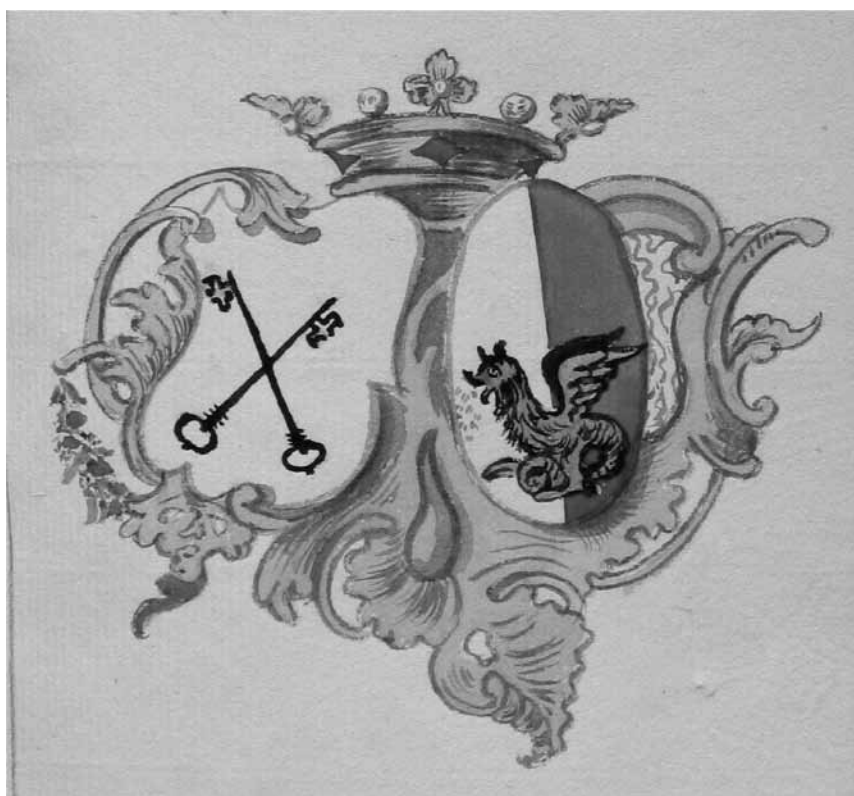
Oude Weeshuijs, daer oostwaerts en noordwaerts de secretaris Boumeister zuijtwuert de Lange Heerstræet westwaert de Muntstræet naest gehuijst geerft en gelegen sijn en bekenden de comparanten vanden totale cooppenningen uijtgesondert ses hondert gulden ten behoeve vanden heere secretaris Klerck tot Nijmegen daerinne gevesticht met welck laste het getransporteert wordt ten volle voldaan en betaelt te wesen ende beloefde alsoo den vrsz huijsinge schuijzr ende erfte te sullen vrijen en waren...etc.'

Hiermee komt het huis met toebehooren in handen van de gezamenlijke erfgenamen van Jor. (jonker) Diderick Vonck van Lienden, waaronder Mr. Frederick Klerck. Mr. Frederick Klerck, J.U.D., advocaat voor den Ed. Hove van Utrecht, gecommiteerde raad ter admiraliteit in Zeeland, oud burgemeester en pensionaris der stad Rhenen, genoemd als syndicus te Rhenen en lidmaat in de periode 1658-1664, o.tr. te Rhenen 12-2-1665, tr. te Doorn met attestatie van Rhenen, met Anna Vonck van Lienden, geb. Rhenen 10-10-1622, overl. 13-7-1695, dochter van Jonker Dirck Vonck van Lynden (tot den Tollenburgh). Zij testeren 23-6-1694. Frederick Klerck, ged. Rhenen 1-1-1637, overl. 27-7-1703, was een zoon van Gerard (Gerrit) Klerck en Aeltgen (Alidt, Aletta) van Beek. Einde 17^e eeuw wordt meerdere malen

Dit huis stond eveneens aan de noordkant van de Lange Heerstræet wat meer naar het westen, een paar huizen voorbij de Muntstræet.

Op 19 september 1693 en de weken daarna speelt nog een zaak voor het stadsgerecht van Rhenen met betrekking tot de bouw van een schuur door de bureu. Deze schuur stond

Familiewapens van Hendrik Klerck (1650-1714) en zijn echtgenote Maria Dorothea Roth (overl. 1734). Tekening van M.C. Vollhardt in 'Genealogia Klerckiana' (foto H.P. Deys)

achter een huis dat bewoond werd door karman Henrick Lambertsz, vermoedelijk aan de Molenstraat.

Frederick Klerck was gecommiteerde raad ter admiraliteit van Zeeland en was van juni tot en met augustus daarvoor naar Zeeland afgereisd. In die tijd had men kennelijk een schuur te dicht bij de erfscheiding gebouwd, waardoor de scheidingsmuur was beschadigd omdat men de stijlen van de schuur op de bestaande fundamenten van de muur had gezet. Ook de lichtval op zijn erf was verslechterd. Hij eist dan ook van de gedaagde Dirck Roghair dat deze de schuur weer afbreekt. Of dit daadwerkelijk gebeurd is of dat er een schikking kwam is niet verder nagegaan. Wel is er in latere transporten sprake van een schuur aan de noordkant van het erf, die door Frederick Klerck blijkt te zijn aangekocht.

Frederick Klerck overleed in 1703 en in 1707 worden de erfgenamen van de syndicus Klerck genoemd als eigenaren van het huis op de oosthoek van de Muntstraat/Herenstraat.

PERIODE 1700 – 1800. DE FAMILIE SMISSAERT EN DE NAAM 'GENERAALSHUIS'

Na het overlijden van Frederick Klerck in 1703 lijkt het huis met toebehoren in bezit van diens jongere broer Hendrik Klerck, geb. ca. 1650, overl. 27-12-1714, luitenant in dienst der Vereenigde Nederlanden. Deze tr. Egmond a/d Hoef 26-5-1675 met Maria Dorothea Roth, overl. 26-10-1734, dochter van Jonker Rijnhold(t) Roth, *capitein van een compagnie in dienst van de Koning van Denemarken en daarna capitein in dienst der Heren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden*; deze was getrouwd met Maria Saulmont.

14-2-1718 heeft de heere Gerard van Zwoll *borgermeester der stad Rhenen gecoght voor een hondert en vijftigh gulden van juffr Maria Dorothea Roth weduwe en boedelhoudster van den heere lieutenant Hendrik Klerck cum suis eene schuere met het erffje oostwaarts aan dezelve schuere gelegen en ommuurt zijnde staende en gelegen in de voorsz stad Rhenen inde*

Muntstraet aan de wal daar oostwaert schepen Ambergh en westwaert voorz Muntstraet naest en gelegen zijn.

Op 9-5-1718 verschijnen voor het gerecht *Juffr. Maria Dorothea Roth, weduwe en boedelhoudster van den heer lieutenant Henrick Klerck en de here Gerard Frederick Klerck lieutenant reformé, haar soon, sich sterck makend voor kinderen, susteren en broederen om over te geven t.b.v. Gerard van Zwoll, oud borgermeester ene schuijre die door de laatste stormwinden bouwvalligh geworden was met het erffe oostwaert aan deselve schuijre gelegen in de Muntstraat aan de wal. Belendingen: OW schepen Amberg, ZW de comparanten, WW de voorz. Muntstraat en NW de stadswal 'sijnde het getransporteerde door den syndicus Klerck zal. aangecoft van den secretaris Jacob Boumeister met muren en getimmerde'.*

In 1721 verkoopt Maria Dorothea Roth het huis en toebehoren aan de familie Smissaert als volgt omschreven:

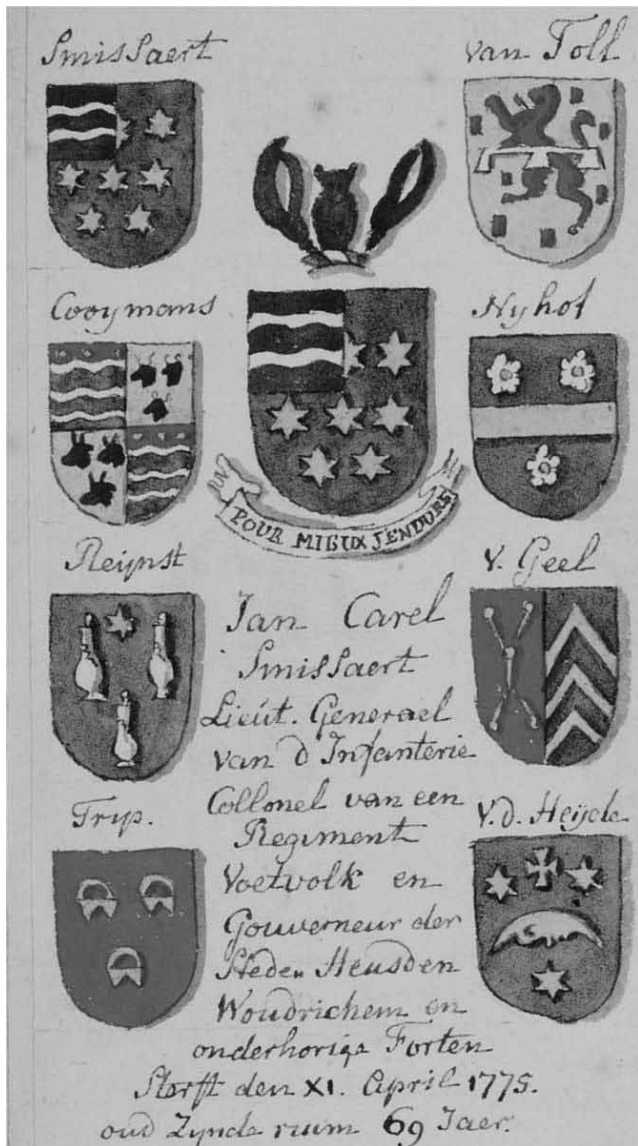
6-5-1721 De heer en mr Balthazar Smissaert *canonicq ten Dom en hoofschout der stad Rhenen* heeft volgens koopconditie van deze datum *gekogt van vrouwe Maria Dorothea Roth weduwe en boedelhoudster van wijlen den heere Henrik Klerck in leven lieutenant reformé cum suis sekere huijsinge erve en hof met 't turfschuurtje ende grote schuur tegenwoordig daar aen behorende staende en gelegen alhier binnen Rhenen inde Heerestraet daar oostwaert schepen Amberg en westwaert de Muntstraet naast geerft en gelegen zijn en sulx voor de somme van een duijzend gulden boven een goude ducaat voordien armen en seeven gelijke ducaten ten behoeve van de kinderen van de vrouwe verkoperse.*

W.H. Strous publiceerde in 1999 in Oud Rhenen over deze familie Smissaert en schrijft over genoemde Balthazar Smissaert het volgende:

Balthazar Smissaert, op z'n 23^e al schout in Rhenen, de tweede van de familie, broer van de luitenant-generaal Joan Carel Smissaert, was bewindhebber van de West-Indische Compagnie en raad ter admiraliteit van Friesland. Hij was in Utrecht geboren op 13 januari 1677 en werd vernoemd naar zijn grootvader Balthazar Coymans. Hij trouwde te Neerlangbroek op 11 oktober 1702 met Constantia van Toll, die in Amsterdam was geboren op 30 november 1675 en in Rhenen werd begraven op 31 augustus 1731; hij hertrouwde te Amsterdam

Familiewapen Smissaert en zegel van Joan Carel Smissaert, hoofdschout te Rhenen in de periode 1674-1700.

Rouwborden van de 'Generaal' Jan Carel Smislaert 1705-1775) en Balthazar Smislaert (1677-1741) hoofdschout te Rhenen. De rouwborden hingen ooit in de Cunerakerk en werden in 1789 opgetekend door M.L. van Hangest D'Yvoy. (Afbeelding uit een gebonden handschrift aanwezig bij het CBG in Den Haag; dit handschrift is inmiddels gedigitaliseerd)

op 30 december 1734 met Cornelia Eliana Scott, die 17 februari 1739 te Amsterdam overleed. Ruim 2 jaar later overleed hij te Amsterdam, op 18 mei 1741, en werd eveneens te Rhenen begraven. Mr. Balthazar Smislaert had een juridische opleiding achter de rug – hij was in 1699 te Utrecht gepromoveerd – en ondanks het feit dat hij in zijn functie regelmatig werd aangeduid met hoofdofficier zal dat geen aanleiding zijn geweest om hem met generaal aan te spreken. Mr. Balthazar Smislaert was meer dan 30 jaar schout te Rhenen in de periode 1704-1736.

Het huis, de put die ervoor stond en de Muntstraat werden later namelijk wel aangeduid als 'het Generaels huis, de Generaelsput en de Generaelssteeg', ongetwijfeld genoemd naar een generaal Smislaert.

In 1721 wordt het geheel beschreven als 'sekere huisinge, erve en hofmet 't turfschuurtje ende groote schuur tegenwoordig

daer aan behoorende en staande en gelegen binnen Rhenen in de Heerestraat'. Belendingen: OW schepen Amberg en WW de Muntstraat.

In de huis- en haardstedengelden-kohieren wordt in 1720 als eigenaar van het huis genoemd de weduwe Klerck. In de periode daarna, 1721-1735, is hoofdofficier Smislaert eigenaar en gebruiker.

In 1746 en 1748 zijn de eigenaren van huis en toebehoren de erfgenamen van de heer hoofdofficier Smislaert. Bewoner is dan Generael Majoor en Collonel Johan Carel Smislaert. Dit is dus de 'generaal' waarnaar gezocht wordt. Eigenaar van het huis OW ernaast is dan Casimier Clemmé, de tuinier van Remmerstein en diaken te Rhenen.

Genoemde Joan Carel Smislaert is dezelfde die met luitenant-generaal Joan Carel Smislaert de Oude de veldtocht

Portret van Jacob Haksteen, overl. op Heimerstein in 1808, in de periode 1779/1789 burgemeester te Rhenen

langs de Nederrijn meemaakt en op de 5^e januari 1745 in Venlo van zijn oom zijn orders ontvangt om uit te trekken richting Duitsland. Op dat moment is hij kolonel. Wij werd in Rhenen geboren op 20 oktober 1705 en werd naar zijn grootvader Johan Carel Smissaert genoemd; hij huwde in 1736 Anthonia Hesselt van Dinter, die op 25 april 1739 bij de geboorte van hun tweede kind, een dochter, overleed; deze dochter stierf in januari 1740. Hun eerste kind Balthazar Constantijn, geboren november 1737, maakte een maritieme carrière die noodlottig afliep toen het schip Drenthe, waarover hij het bevel voerde, op 3 februari 1784 bij het eiland Minorca in de Middellandse Zee met alle opvarenden, in totaal 450 koppen, in een storm verging.

Johan Carel Smissaert werd kapitein met de rang van luitenant-kolonel bij het regiment Hollandse Gardes per 16 september 1735. Op 4 februari 1740 verschijnt hij met een compagnie gardes te voet in Rhenen. Per 17 september 1742 werd hij commandant van het regiment Walen, tot 2 maart 1752, toen zijn regiment bij een grootscheepse reorganisatie van de Staatse legers, werd toegevoegd als 2^e bataljon aan het regiment Walen van Lillers. Toen deze op 5 mei 1762 moest worden opgevolgd werd Johan Carel Smissaert regimentscommandant van de Walen tot zijn overlijden in 1775. Op 16 mei 1747 was hij al bevorderd tot generaal-majoor der infanterie, waarna op 14 maart 1766 zijn bevordering volgde tot luitenant-generaal der infanterie. Hij was tevens gouverneur van Heusden, Workum (Woudrichem) en het fort Hemert. Hij nam deel aan de begrafenisstoet van Willem IV in 1751. Zelf werd hij 15 april 1775 in de Cunerakerk's

avonds begraven en werd zijn wapenbord daar opgehangen. (zie afbeelding hiernaast) In de begrafenisstoet werden 24 flambouwen meegedragen.

In de periode 1754-1774 wordt de heer generaal-major Smissaert genoemd als eigenaar en gebruiker van het 'Generaalshuis'.

Volgens actes d.d. 18-8-1751 en 9-9-1751 transporteert vrouwe Christina Margaretha Klerck, weduwe van Gerard van Zwol (Swoll), de buurvrouw, aan Generaal Major Jan Carel Smissaert *een schuur of pakhuis met hof(stede) daer annex staende aan de gemene straat en wal. Belendingen: OW en NW de gemene straeten en wal WW de heer koper zelf.*

Op 9-3-1775 transporteren Mr Jacob Haksteen, raad, en Johanna Heertruida Hoising t.b.v. Helena Clockener *meerderjarige juffrou een huisinge noordzijde van de Lange Heerestraet OW mevrouw de weduwe Maclaine WW generaal Smissaert, ZW voornoemde mevrouw Maclaine en de Heerestraet en NW de stadswal. Hierop rust een jaarlijkse tijns van de Domeinen.*

Op 5-8-1777 transporteert Balthazar Constantijn Smissaert aan Christiaan Roser en zijn vrouw Constantina Agneta baronnesse de Reden een huis met bleekveld, turfschuur, koetshuis en stalling gelegen in de Heerenstraat te Rhenen. Christiaan Roser wordt daarbij 'commandeur van Jaffena Patnam' genoemd. Belendingen: OW juffrou Clockener, WW de Muntstraat, ZW de Heerenstraat en NW de Stadswal.

Jaff(e)na Patnam was een fort en handelspost van de VOC op Ceylon (nu Sri Lanka).

Op 13-11-1779 transporteren Christiaan Rose en Constantia Agneta Baronesse van Reeden aan Mr. Jacob Haksteen en zijn echtgenote vrouwe Johanna Geertruida Hoisingh een huis, bleekveld, turfschuur, koetshuis en stalling gelegen in de Heerestraat. Mr Jacob Haksteen was onder andere raad in de vroedschap der stad Rhenen. In de periode 1779-1789 wordt hij meerdere malen genoemd als burgemeester te Rhenen tijdens de patriottische troebelen. Hij was een vermogend man, rijk geworden onder meer met slavenhandel, en kocht en verkocht nogal wat bezittingen onder Rhenen, zoals Remmerstein (in 1778), het Generaalshuis, het huis ernaast in de binnenstad en tenslotte Heimerstein, waar hij is overleden. Hij was in Batavia geboren als zoon van Pieter Haksteen, gouverneur van Coromandel in India 1765-1773, koopman en raad te Batavia in 1793; zijn moeder was Maria Isabella Meijer.

Jakob Haksteen tr. te Groningen 21-11-1771 met Johanna Geertruida Hoising, geb. Groningen 1754, dochter van Hermanus Christiaan Hoising en Judith Johanna Sophia Douglas.

In 1800 werd het huwelijk ontbonden en leefde Haksteen samen op kasteel Blankenberg met Eva Helena Jacqueline de Swart, dochter van Marcel de Swart te Maastricht.

Uit deze relatie werd zoon Jan Pieter Haksteen geboren. In 1791 werd hij, Jacob Haksteen, benoemd tot burgemeester van Alkmaar, maar werd daar als oranjegezinde in 1795 na de Franse inval afgezet. Haksteen bracht zijn levensavond door in Rhenen, waar hij in 1792 het landgoed Heimerstein had gekocht, en overleed in 1808.

Het familiewapen van Jacob Haksteen was een uit de zee oprijzend (zee)paard met in het schildhoofd een ster. Dit wapen wordt als laatste op een 18^e eeuwse wapenkaart (Museum Het Rondeel) met als bijschrift *J. Haksteen I.U.D 1774*. Heraldicus Baron M.L. van Hangest D'Yvoy bezocht 17 september 1789 de Cunerakerk en trof daar wapenschilderingen aan op het orgel met onder andere het wapen van de enige Nederlandse paus, Adrianus VI. Op een tekstschild met een zeepaard als schildhouder staat vermeld dat ten tijde dat J. Haksteen burgemeester was deze wapens overgeschilderd waren.

Op 24-1-1791 verschijnt voor het gerecht Mr. Jacob Haksteen, heer van Cadier en Blankenberg, voor hemzelf en zich sterkmakende voor zijn vrouw Johanna Geertruida Hoising en transporteert t.b.v. de heer Dirk Roelofzen en Juffr. Anna Petronella Zegenius een huisinge etc. Belend: OW Raad en substituut schout Hendrik van Ommeren, WW de Muntstraat, ZW de Herenstraat en NW de Stadswal.

Dirk Roelofs, overl. 27-6-1816, weduwnaar van Anna Petronella Zegenius (ook wel Zegerius), was te Arnhem geboren als zoon van Willem Roelofs en Elisabeth Timmer. Hij was o.a. koopman in thee en later winkelier met een besloten winkel in thee, coffij en chicorij. Hij overleed in het huis nummer 9, op de hoek van de Kloostersteeg, waar later het gezin van der Zandt woonde.

Dirk Roelofs was de eerste maire van Rhenen in 1795 in de Franse Tijd. In de periode 1803-1811 is Daniel Gaukes maire en wordt Dirk Roelofs genoemd als lid van de municipaliteit.

Periode 1800 – 1950.

De families Sandbrink en Van Laar

Gerard Ever(h)ardus van der Zandt, geb. Apeldoorn 5-12-1786, zoon van Johan van der Zandt, predikant, en Johanna Debora van Romond, was medicinae doctor, apotheker en griffier bij het vredesgerecht (1818-1827) te Rhenen. Hij huurde van Dirk Roelofs een deel van diens huis No. F 391/huisnummer 81 op de oosthoek van de Muntstraat/Herenstraat. In de militie registers en lotingslijsten van begin 18^e eeuw staat vermeld dat hij er ook woonde. Hij had in dat huis waarschijnlijk een apotheek (middelmatische praktijk genoemd) met praktijkruimte. Zelf bezat hij in 1830 nog een huis, No. 9, kadastraal nummer F 272, vlakbij de Westpoort, naast de

steeg tussen hem en de herberg De Koning van Denemarken. Volgens de volkstelling van 1830 woonde hij toen als weduwnaar en stads medisch doctor met zijn dochter Elisabeth Cornelia in De Koning van Denemarken.

Hij was getrouwd geweest met Reijniera Johanna Verschuur, geb. Amersfoort, overl. Rhenen 28-6-1826, dochter van Evert Verschuur en Elisabeth Boterhoven.

Bij het lantaarngeld wordt hij in 1814, maar ook in de periode daarna, genoemd op huisnummer 81, echter bij de aangiftes van het overlijden van kinderen in de periode 1813-1818 woonde hij met zijn gezin waarschijnlijk op huisnummer 9. Zijn burens Cornelis Wildeman, broodbakker, en Willem van Dolderen, herbergier van De Koning van Denemarken, doen dan aangifte.

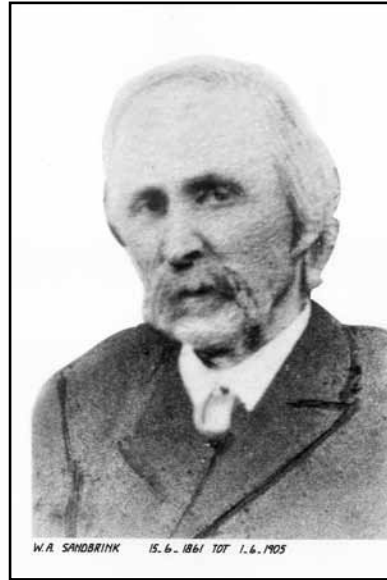
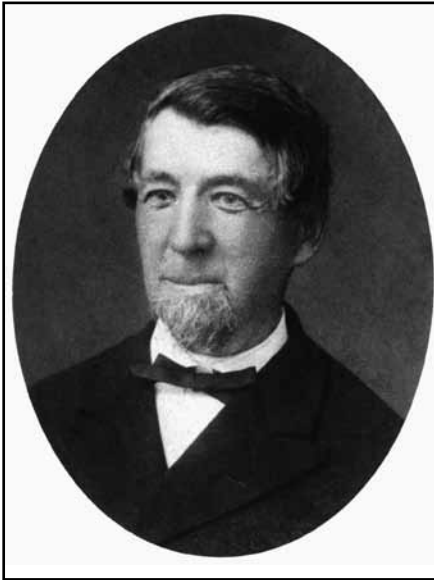
In de periode 1818-1830 wordt Gerardus Everardus van der Zandt genoemd als eigenaar van het huis No. 9 bij de Westpoort; in dit huis overlijdt kennelijk ook Dirk Roelofs in 1816.

Op 10-8-1839 treedt Jacobus Metz, griffier van het kantongerecht te Rhenen, op als gemachtigde van Gerard Everard van der Zandt, medicinae doctor, en Elisabeth Cornelia van der Zandt en Johanna Debora van der Zandt, allen ongehuwd en te Delft woonachtig, tevens in de hoedanigheid van gemachtigde van hun broeder Jan Everard van der Zandt, *kadet en sergeant*. Zij verkopen dan aan Asser Moses van der Horst, koopman te Rhenen, een huis met twee tuinen en schuur in de Heren- of Bovenstraat, belend: OW zekere steeg, WW en NW de Stadswal, ZW de Heeren of Bovenstraat, kadastrale nummers F272, 273, 274 en 275, op de westhoek van de Kloostersteeg, met een jaarlijkse 'uitgang' aan de Stad Rhenen.

Op 13-11-1816 wordt door de erfgenamen van Dirk Roelofs, overleden te Rhenen op 27-6-1816, in het nieuwe logement van de juffrouwen Vastrik ter veiling aangeboden een *zeer logeabel Huis, nummer A81, voorzien van negen meest behangen kamers, keuken, kelder, mitsgaders koetshuis en stal bene-*

Dirk en Willem Anthonie Sandbrink hadden enige tijd ook een spuitwaterfabriek in het Generaalshuis

Dirk Sandbrink (1817-1896), links en rechts zijn broer Willem Anthonie Sandbrink (1828-1906) (fotocoll. H.P. Deys)

Anthonie had, wordt vastgesteld en Willem Anthonie, die bij hem woonde, krijgt gedurende diens verdere leven het vruchtgebruik van zijn nalatenschap. Van de roerende goederen behoorde de helft toe aan Dirk, waarvan tevens wordt vastgelegd wat die waren en de erfgenamen verklaren dat hiervan geen zaken zijn uitgenomen. Het testament van Dirk Sandbrink was verleden bij de Rhenense notaris H.J.G. Mos.

Op 28-4-1906 overlijdt Willem Anthonie Sandbrink en op 26-5-1906 worden diens nagelaten goederen vastgesteld, waaronder de overdeelde helft

vens een grote tuin staande binnen Rhenen aan de Heerestraat, naast de Muntstraat, noordwaards aan de Stadswal grenzende, oostwaards aan het huis van de erven Hr. Johannes Henricus Broers

Tevens wordt een huis, nummer A66, dat erachter staat geveild; dit was door de vorige eigenaar aangekocht onder de naam van schuur of pakhuis met een hof, doch 'geappropriëert' tot een woonhuis met een schuur. Koper van het geheel is Jacobus Gerardus Sandbrink, grondeigenaar.

Er wordt van deze verkoop een akte opgemaakt door de Veenendaalse notaris Wulphert van Ginkel.

Het hele complex blijft daarna voor lange tijd in bezit van Jacobus Gerardus Sandbrink (1796-1855), gehuwd met Deliana Dedrica Roelofs (1789-1861), en hun latere erfgenamen.

Op 14-9-1891 verschijnen de erven Sandbrink en aantrouwden in het sterfhuis Herenstraat A92 van de ongehuwde Dirk Sandbrink, die op 5-1-1891 is overleden. Executeur-testamentair is zijn eveneens ongehuwde broer Willem Anthonie Sandbrink. Het bezit aan roerende en onroerende goederen dat Dirk samen met zijn broer Willem

in een herenhuis cum annexis met kadastrale nummers F 388, 389, 390 en 391. Executeur-testamentair is de Rhenense huisarts dr. Pieter Boodt. Notaris is J.A. van Iterson. De onverdeelde helft van zijn nalatenschap wordt formeel op 31-5-1906 toegevoegd aan het geheel van de nalatenschap van de twee broers Dirk en Willem Anthonie.

Bij de boedelscheidingen na het overlijden van de ongehuwde broers Dirk en Willem Anthonie Sandbrink, respectievelijk in 1891 en 1906, bleek dat ze op het terrein, kadastrale nummers F 388 t/m 391, ook samen een spuitwaterfabriek hadden.

De totale nalatenschap wordt op 20-7-1911 geveild door notaris Johannes Adrianus van Iterson te Rhenen in De Koning van Denemarken, waarbij **drie percelen** gekocht worden door de gebroeders Jacob ter Haar Janszoon en Jan ter Haar Janszoon, sigarenfabrikanten. Deze percelen zijn:

PERCEEL 1

Een Heerenhuis op de hoek van de Herenstraat en de Muntstraat A85 met achtergelegen tuin, kadastrale nummers van de tuin, zeventig centiare, F390 en van het huis F391, twee aren vijftig centiare. Samen tien aren twintig centiare.

PERCEEL 2

Een schuur met annex bergschuurtje en achter gelegen tuingrond aan de Muntstraat A2, gelegen tussen het voorgaande perceel kadastraal bekend als een afgepaald zuidelijk gedeelte ter grootte van circa vier aren negentig centiare van de kadastrale percelen Sectie F nummers 388 en 389, tezamen voor het geheel negen aren.

PERCEEL 3

Een koetshuis aan de Muntstraat plaatselijk gemerkt A4 benevens een daar mede verenigd burgerwoonhuis aan de Molenstraat plaatselijk gemerkt A22 met achtergelegen tuin-

Het wapen van de familie Sandbrink en het zegel van notaris Jacobus Gerardus Sandbrink (1858-1933) (fotocoll. A.J. de Jong)

grond en stenen varkenshok ten noorden van het voorgaande perceel en kadastraal bekend als een afgepaald noordelijk gedeelte ter grootte van circa vier aren tien centiaren van de kadastrale percelen Sectie F nummers 388 en 389 tezamen groot voor het geheel negen aren.

Op 5-7-1913 wordt een gedeelte verkocht door de gebroeders Ter Haar aan Johannes Baars Corneliszoon, een huis met koetshuis, erf en schuurtje en tuin aan de Molenstraat en Muntstraat. Dit perceel omvat zes aren zeventig centiaren van het kadastraal perceel gemeente Rhenen Sectie F nummer 1054, het geheel groot zeven aren negentig centiaren.

Jacobus Gerardus Sandbrink, geb. Rhenen 01-05-1796, overl. Rhenen 13-10-1855, was winkelier in linnen, katoenen en wollen manufacturen, administrateur, later steenbakker met 20 knechts (in 1834 14), landeigenaar, lid van de gemeenteraad en wethouder te Rhenen, voorts heemraad van de Dijkstoel van de Rhenensche Nude en Achterbergsche Hooilanden. Hij tr. Dodewaard 7 april 1817 Deliana Dedrica Roelofs, geb. Dodewaard 1 januari 1789, overl. Rhenen 8 mei 1861, dochter van Hendrik Roelofs en Christina Budding.

Dirk Sandbrink, geb. Rhenen 29 oktober 1817, ongehuwd, overl. Rhenen 5 januari 1891, was oliëfabrikant met een knecht, wiens molen door twee paarden werd aangedreven. Hij was steenfabrikant en griffier bij het kantongerecht te Rhenen, lid van de gemeenteraad en wethouder van Rhenen, lid van de Provinciale Staten van Utrecht (1882-1890), voorts dijkgraaf van de Dijkstoel van de Rhenensche Nude en Achterbergsche hooilanden.

Willem Anthonie Sandbrink, geb. Rhenen 14 februari 1828, ongehuwd, overl. Rhenen 28 april 1906, notarisklerk, gemeentesecretaris van Rhenen en secretaris van de Dijkstoel van de Rhenensche Nude en Achterbergsche Hooilanden. De 8 jaar jongere broer van Willem Anthonie, Henricus Christiaan, geb. Rhenen 29 december 1819, promoveerde op het proefschrift *Susurro Uterino* (1852) en wordt genoemd als medisch doctor en arts te Lienden, overl. te Lienden 21 oktober 1878, tr. Zoelen 18 juli 1857 Elisabeth Luthera Adriana Heuff, dochter van Johan Adriaan Heuff en Maria Hendrika van Malsen. Hij heeft nog enige tijd in Rhenen in het Generaalshuis gewoond.

Dirk, Willem Anthonie en Hendrik Christiaan waren zoons van Jacobus Gerardus Sandbrink (1796-1855) en Deliana Dedrica Roelofs (1789-1861). Dirk en Willem Anthonie woonden samen als ongehuwde broers in het Generaalshuis.

Leden van de familie Sandbrink bewoonden dus een groot deel van de 19^e eeuw het huis op de oosthoek van de Muntstraat/Herenstraat, ooit het Generaalshuis geheten.

Hiernaast staat ook het wapen van de familie Sandbrink afgebeeld. De Veenendaalse notaris J.G. Sandbrink voert op zijn zegel als notaris echter het rijkswapen, de leeuw op een veld bezaaid met blokjes.

Jacobus Gerardus Sandbrink, geb. Rhenen 6 maart 1858, overl. Rotterdam 30 november 1933 was een zoon van Dedricus Franciscus Sandbrink, geb. Rhenen 7 juli 1822, apotheker, en Petronella Johanna Ramondt, geb. Dodewaard 6 juni 1824, overl. Rhenen 27 mei 1887.

Hij was notaris te Veenendaal (1890-1928), secretaris en cameraar van het waterschap, het Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen, secretaris van het polderbestuur van Veenendaal en lid van de Provinciale Staten van Utrecht (1919-1922. Deze tr. Veenendaal 6 oktober 1892 Maria Elisabeth van Woudenberg, geb. Veenendaal 24 juli 1873, overl. 10 januari 1965, dochter van Dirk van Woudenberg en Hendrika Katharina van Broekhuizen.

In het meinumner van Oud Rhenen 2012 vertelt zijn tegenwoordig in Zuid-Afrika wonende kleindochter Wilhelmina (Willemien) Helena Paulina Maria Sandbrink, geb. Rhenen 17 juni 1942, over haar jeugd in Rhenen.

In dit artikel staat ook het familiewapen Sandbrink afgebeeld.

In de overzichtstabel die hieronder volgt wordt in de periode 1907-1911 als bewoner van het huis **Susanna Johanna Hollenbach** genoemd; zij was toen weduwe van Dirk Boodt. Deze was een zoon van Pieter Boodt en Christina Elisabeth Sandbrink.

Johanna Geertruida Sandbrink was een dochter van Jacobus Gerardus Sandbrink en Deliana Dedrica Roelofs. Zij was geboren in Rhenen 28 maart 1824, overl. aldaar 15 december 1844, tr. Rhenen 19 januari 1844 Pieter Boodt, geb. Rotterdam 30 september 1816, medisch doctor en chirurg te Rhenen, overl. 's-Gravenhage 6 september 1898, zoon van Pieter Cornelis Boodt en Arendina Costerman. Hij hertr. 17

De galanteriewinkel van C. Puijk en kapper L.H. van Doorn in de Kruisstraat. Zij verhuisden samen naar de Herenstraat

OVERZICHTSTABEL MET HUIS- EN KADASTRALE NUMMERING

Tabel aangevende het verloop van bezit en inwoning van het 'Generaalshuis' van 1801 tot 1940. Jaartallen kunnen ietwat onnauwkeurig zijn, omdat de bewoningsgegevens niet exact bekend zijn, en omdat het kadaster meestal in het volgende dienstjaar (een jaar na een transactie) pas de opmetingen verrichtte.

	Ka- daster	Bewoner	Eigenaar	Adres	Bijzonderheden
1801	-	Hendrik Steenberg,	Dirk Roelofs	Herenstraat nr. ?	
1805 - 1817	-	Dirk Roelofs, mej. W. van Brienen, doctor G.E. van der Zandt	Dirk Roelofs	Herenstraat 81	
1824	-	echtpaar Jacobus Gerardus Sandbrink- Deliana Didrika Roelofs	Jacobus Gerardus Sandbrink	Herenstraat A 81	Kad. Art. 431 Aankoop 1816
1850	F 391	Jacobus Gerardus Sandbrink (†1855) met D.D. Roelofs (†1861), D.F. Sandbrink, W.A. Sandbrink, H.Chr. Sandbrink	Jacobus Gerardus Sandbrink	Herenstraat A 81	Kad. Art. 431
1862	F 391	Dirk Sandbrink, Willem Anthonie Sandbrink	Dirk Sandbrink, Willem Anthonie Sandbrink	Herenstraat A 81 > A 92	Kad. Art. 1467
1892	F 391	Dirk Sandbrink († 1891), Willem Anthonie Sandbrink († 1906); echtpaar Dirk Boodt-Hollenbach	Dirk Sandbrink, Willem Anthonie Sandbrink; Susanna Johanna Hollenbach	Herenstraat A 92	Kad. Art. 2626
1907	F 391	Susanna Johanna Hollenbach wed. Dirk Boodt	Susanna Johanna Hollenbach wed. Dirk Boodt	Herenstraat A 85	Kad. Art 3229 1911 verkoop
1911	F 391	Susanna Johanna Hollenbach wed. Dirk Boodt	Susanna Johanna Hollenbach, wed. Dirk Boodt	Herenstraat A 85	Kad. Art. 2581,3229, 3275
1911	F 391	Christoffel Puijk, Lambertus Hermanus van Doorn	Jan Jansz. ter Haar, Jacob Jansz. ter Haar	Herenstraat A 85 en A 85a	Kad. Art. 3387
1920	F 391 > F 1079	Christoffel Puijk (de westelijke helft van het 'Generaalshuis')	Abraham Ouwehand	Herenstraat A 85	Kad. Art. 3713, 3781, 4231; opsplitsing
1920	F1080	Lambertus Hermanus van Doorn (de oostelijke helft van het 'Generaalshuis')	Lambertus Hermanus van Doorn	Herenstraat A 85a	Kad. Art. 3729
1928	F 1127 > F 1151	Wouter van Laar	Wouter van Laar	Herenstraat A 85	Kad. Art. 4484
1940	F 1080 F 1151	Lambertus H. van Doorn Wouter van Laar	Lambertus H. van Doorn Wouter van Laar	Herenstraat A 85a na 1940: nr. 25 Herenstraat A 85 na 1940 : nr 51	in mei 1940 verwoest, onteigend en naar Gemeente Rhenen gegaan

juli 1846 met Christina Elisabeth Sandbrink. Uit dit eerste huwelijk kwam 1 jong overleden kind voort.

Christina Elisabeth Sandbrink, geb. Rhenen 10 maart 1826, overl. aldaar 25 november 1890, tr. Rhenen 17 juli 1846 Pieter Boodt voornoemd, weduwnaar van Johanna Geertruida Sandbrink, haar zuster. Hij overl. 's-Gravenhage 6 september 1898. Uit dit huwelijk zijn 10 kinderen bekend, waaronder Pieter Cornelis Boodt, wijnhandelaar, die later trouwde met de weduwe Ramspek van der Linden, de moeder van Bertram Ramspek; en

Dirk Boodt, geb. Rhenen 2 september 1854, overl. Rhenen 25 augustus 1900 als echtgenoot van **Susanna Johanna Hollenbach**.

Vervolgen we nu de latere bewoning van het huis na 1911, waarbij het huis eerst in handen komt van de sigarenfabrikanten en gebroeders Jacob en Jan ter Haar en Abraham Ouwehand.

Hierbij komt ook nadrukkelijk het gezin van Wouter van Laar en Roeloffina ten Boske in beeld. Dit artikel over het Generaalshuis willen we afsluiten met een genealogie van de tak van de familie Van Laar, waartoe deze Wouter van Laar behoorde.

*Het Generaalshuis in de steigers, begin negentiende eeuw
(fotocoll. H.P. Deys)*

In het begin van de jaren twintig verhuisde het gezin van Wouter van Laar van de Nieuwe Veenendaalseweg C3 naar de Rijnstraat. Moeder van Laar begon daar een kruidenierswinkel. Schuin tegenover hen in de Kruisstraat woonden Chris Puijk (de 'Feestbult'), die een winkel had in galanterieën, en Lambertus Hermanus Van Doorn, de kapper. Die twee waren samen later verhuisd naar het 'Generaalshuis' in de Herenstraat A85, kadastraal nummer F 1079, dat einde 1911 in twee delen werd opgesplitst. Van Doorn koopt daarbij van eigenaar A. Ouwehand het rechterdeel kad. No. F 1080. Chris Puijk huurt het linkerdeel van A. Ouwehand.

In 1928 kwam het pand aan de Herenstraat vrij en werd het gekocht door Wout van Laar. De Hervormde Kerk te Rhenen verleende hem een hypotheek van 6000 gulden. Het pand, dat al als winkel dienst deed, werd verbouwd en ingericht als kruidenierswinkel. In de gang van het huis was een waterput. Dit zal een regen-

Het 'Generaalshuis' in de Herenstraat in de jaren twintig, met daarin gevestigd de 'Goedkope Winkel' van Chris Puijk en daarnaast kapper Van Doorn. Hiervoor waren beide zaken naast elkaar gevestigd in de Kruisstraat (zie Achter Berg en Rijn afl.407. H.P. Deys 1981)

waterput zijn geweest, want het water werd met een emmer omhoog gehaald en had geen pomp. De kelder was een kluis-kelder.

In de kamer rechts van de winkel stonden een piano en een orgel. Truus, de oudste dochter, bespeelde beide instrumenten. Tot op hoge leeftijd, honderd jaar, bleef zij orgel spelen. Zij was een leerling van de organist van de Cunerakerk, A.C. Moinat, en later van Henk van Eck.

In 1938 nam zoon Roelof van Laar de winkel over. In 1940 is het gehele pand verwoest en kwamen er een nieuwe winkel en woning in de stijl van de Delftse School. De

winkel is in 1960 verbouwd tot de eerste zelfbedieningszaak in Rhenen. Architect was Simon Heijn en de aannemer was Van Swaay uit Wageningen. Naast de winkel kwam Jamin met filiaalhouder Kuipers en daarnaast de kapperszaak van L.H. van Doorn, later kapper Jo Fles.

In 1970 kwam er een einde aan de kruidenierswinkel. Het pand werd daarna onder andere verhuurd aan de muziekzaak van Van Hees met filiaalhouder J. van de Haar. In 1993 kocht kapper J.G. Heimel het pand. Nu is er de kapsalon van Johan van Hees in gevestigd.

DANKWOORD

Langs deze weg willen wij graag Herman de Wit te Delft en Hans van der Heiden te Linschoten in het bijzonder bedanken voor informatie waarvan wij gebruik hebben kunnen maken bij het samenstellen van dit artikel. De Wit doet onderzoek naar de familie Roth en de relatie met de te Rhenen in de 17^e en 18^e eeuw voorkomende familie Klerck. Hij hoopt daar te zijner tijd over te publiceren. De Wit informeerde ook Rhenen over het bestaan van een *Genealogia Klerckiana*,

*Het originele gebonden handschrift Genealogia Klerckiana naast de handschrift kopie die aan het Oud Archief van de Stad Rhenen is geschonken
(foto H.P. Deys)*

*De achterzijde van het 'Generaalshuis' gezien vanuit de Muntstraat
(fotocoll. H.P. Deys)*

GENEALOGIE VAN WOUTER VAN LAAR

Wulphert Jansz, geb. Achterberg ca. 1612, overl. 26-04-1663, tr. 1643 **Hendrickjen Jans**, geb. Rhenen ca. 1615.
(Hendrickjen trouwde in 1668 met Hendrick Huijbertsz, jm. van Veenkant).
Uit dit huwelijk: 1 kind.

Jelis Wulven, geb. Achterberg ca. 1642, overl. Rhenen 31-01-1713, tr. 30-01-1668 in Amerongen **Merrighien Hermens**, geb. Amerongen (Dwarswegh) ca. 1641, dochter van Harmen Jansen en Rijntjen NN, wed. van Gijsbert Berentse (Beerentsz).
Uit dit huwelijk: 4 kinderen, waaronder;

III. **Herman Jelisse**, geb. Amerongen 06-03-1681, otr. in Amerongen 29-10-1702 **Geurtje Hendricks**, geb. 1685 in Amerongen.
Uit dit huwelijk: 2 kinderen, waaronder;

IV. **Jelis Harmsen (Hermense)**, geb. Rhenen 26-09-1706, landbouwer, overl. ald. 22-04-1768, tr. ald. 14-03-1728 **Aartje Roelofse**, geb. Rhenen 11-11-1707, overl. ald. 18-12-1788.
Uit dit huwelijk: 10 kinderen, waaronder;

V. **Roelof Jelissen van Laar**, geb. Achterberg 1-04-1746, landbouwer, overl. ald. 02-04-1835, tr. ald 10-12-1769 **Neeltje Everdsen** (Eviden/Ewitte) geb. Achterberg, overl. ald. 27-06-1810.
Uit dit huwelijk: 11 kinderen, waaronder;

VI. **Roelof van Laar**, geb. Rhenen 25-12-1793, landbouwer, broodbakker, overl. ald. 06-10-1871, tr. Oosterbeek 17-02-1815 **Janna Jansen van den Berg**, geb. Doorwerth 09-12-1792, overl. 12-03-1873, dr. van Wouter Jansen van den Berg, overl. 08-11-1834 oud 74 jr., landman en wethouder, en Geesken Leemkuil.
Uit dit huwelijk: 16 kinderen, waaronder;

VII. **Jan van Laar**, geb. Doorwerth 06-04-1834, karman, landbouwer, overl. Rhenen 05-11-1895, tr.(1) Rhenen 11-11-1874 **Jannigje Veenendaal**, geb. Maartensdijk 28-01-1851, dr. van Hendrik Veenendaal en Griet van Rhenen. Tr.(2) Rhenen op 13-07-1904 met **Jan Haartman**, geb. Rhenen 09-05-1852, overl. Rhenen 24-04-1924, zn. van Hendrik Haartman en Geertruij Folsche.
Uit het eerste huwelijk: 15 kinderen, waaronder;

VIII. **Wouter van Laar**, geb. Rhenen 24-08-1880, sigarensorteerder, overl. Zeist 03-02-1945 tr. Rhenen 27-03-1907 **Roeloffina ten Boske**, geb. Rhenen 29-05-1885, naaister, winkelierster, overl. ald. 18-01-1984. Dochter van Aalbert ten Boske, wagenmaker, en Geertruida van der Peut.
Uit dit huwelijk: 8 kinderen, waaronder;
Roelof van Laar, geb. Rhenen 13-05-1912, overl. Veenendaal 08-01-2004. Kruidenier.

een fraai handschrift met de geschiedenis van de familie Klerck, verluchtigd met vele gekleurde wapentekeningen. Dit handschrift, oorspronkelijk afkomstig uit Rhenen, vervaardigd einde 18^e eeuw door M.C. Volhardt, bevindt zich in het Stadsarchief te Kaapstad, Inv. No. 445. Men had ook te Kaapstad een handschriftkopie, welke door bemiddeling van Henk Deys geschonken is aan het Oud Archief van Rhenen. Deys maakte van het origineel een transcriptie en tevens een vertaling in het Engels. De stukken zijn in te zien in het Regionaal Historisch Centrum Zuid Oost Utrecht (RHC ZOU) te Wijk bij Duurstede, Toegang 22, Inv.No. 307 en 308. Voorts maakte Deys in Kaapstad nog kleurenfoto's van de wapentekeningen in het originele handschrift (zie enkele

afbeeldingen hieruit).

Van der Heiden bestudeerde onder andere archieven van Veenendaalse notarissen in de 19^e eeuw met betrekking tot Rhenen, Elst en Achterberg. Deze bevinden zich in Het Utrechts Archief, maar zijn lastig te raadplegen omdat de stukken over meerdere toegangen verspreid zitten. Hij attendeerde ons op transporten met betrekking tot het Generaalshuis in de 19^e eeuw.

BELANGRIJKSTE GERAADPLEEGDE BRONNEN

Algemeen

Informatie over de eigenaren van het Generaalshuis werd voornamelijk verkregen uit de gerechtelijke archieven (trans-

Wout van Laar (rechts) voor de kruidenierswinkel, eind jaren twintig (fotocollectie B.W. van Laar)

Na het puinruimen in 1940 zijn op de voorgrond de kluiskeizers van het 'Generaalshuis' zichtbaar. Aan de overzijde de garage van Jan en Roel van der Horst. Links de Rotterdamsche Bank (fotocoll. B.W. van Laar)

porten, testamenten, boedelscheidingen e.d.) van de stad Rhenen en de kohieren van de 40^e penning (Toegang 66), het Oud Archief van Rhenen (Toegang 152) en de archieven van Rhenense notarissen, welke alle ter inzage zijn in het Regionaal Historisch Centrum Zuid Oost Utrecht (RHC ZOU) te Wijk bij Duurstede. De notariële archieven van Veenendaal uit de 19^e en begin 20^e eeuw bevinden zich in Het Utrechts Archief.

Voorts werden o.a. kohieren van de inning van haardsteden-, familie- en lantaarngelden geraadpleegd. Daarnaast zijn de registers van volkstellingen, zoals die in 1830 en 1840 plaatsvonden, de Bevolkingsregisters van Rhenen en de Kadastrale Leggers belangrijke bronnen voor informatie over eigenaren en bewoners in de 19^e eeuw en daarna; deze zijn eveneens ter inzage bij het RHC ZOU te Wijk bij Duurstede. Vele gegevens zijn ook te vinden op de website www.oudrhenen.nl onder *Archief* te vinden.

Voor waar men precies woonde in de Rhenense binnenstad zijn de aktes van de Burgelijke Stand een interessante bron, omdat overlijdensaangiftes meestal gedaan werden door de naaste bureu, een soort burenplicht dus. Tevens wordt vaak melding gemaakt over het adres waar personen waren overleden.

Het in 1943 herbouwde pand. Inmiddels had Roel van Laar de winkel van zijn vader over genomen (foto B.W. van Laar)

OVERIGE BRONNEN

- W. van Iterson, *De Stad Rhenen* (Assen 1960)
- *Geschiedenis van de Stad Rhenen* (Rhenen 2008)
- H.P. Deys, *Achter Berg en Rijn – Over boeren, burgers en buitenlui in Rhenen* (Rhenen 1981)
- J.Th.M. Mom, *Verslag 'Generaalsput' – RHENEN 39E, coördinaten ca. 167.400 - 441.020* (kopie in bezit van A.J. de Jong)
- G.C. Haakman, *Rhenen en Omstreken* (1847)
- Bestek ijzerwerk Generaalsput 1776, Oud Archief Rhenen, toegang 152, Inv.No. 106
- A.J. de Jong en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen* (1996)
- W.H. Strous, *Smissaert en het huis, de steeg en de put van de Generaal*, Oud Rhenen, No. 1, jan. 1999, p. 37 – e.v.
- M.L. van Hangest D'Yvoy, *Grafschriften, Rouwborden en Kerkglazen in verscheidene plaatsen in Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant etc. nageteekend in de jaren 1776-1815*. Dit wapenhandschrift bevindt zich bij het CBG in Den Haag, Inv. No. GHS 50D31. Over rouwborden in de Cunerakerk zie ook bron Genealogie en Heraldiek te Rhenen (zie boven)
- W. van Zon, *Genealogie Sandbrink te Rhenen*, vervaardigd in opdracht van W.(Willemien).H.P.M. Sandbrink, wonende in Zuid-Afrika; zij schreef in Oud Rhenen No. 2, mei 2012, in *Herinneringen aan mijn jeugd in Rhenen*, over de familie Sandbrink na de oorlog
- B.W. van Laar, *Genealogie van de familie Van Laar* (Rhenen 2013)
- H.P. Deys, *Mijn naam is Van Laar*, in: Oud Rhenen 2 (1983), p. 15-18
- Marjo Barthels, *De Staten in Amersfoort en de Pretense Staten in Utrecht*, Jaarboek Oud Utrecht 2011, p. 112 en 116

De kanselbijbel in de Cunerakerk te Rhenen¹

Willem H. Strous

Na de restauratie van het oude doopvont in de Cunerakerk zocht Stichting Cuneragilde Rhenen een ander, nieuw doel voor de inkomsten uit stadswandelingen, torenbeklimmingen en zomermiddagopenstellingen van de Cunerakerk. In overleg met het College van Kerkrentmeesters van de Protestantse Gemeente Rhenen werd gekozen voor de kanselbijbel, die na bijna zeventig jaar gebruik dringend aan restauratie toe was. De rechter- of zo u wilt de linker-benedenhoeken hebben veel te lijden gehad van het omslaan van de bladzijden en het terugbladeren. En misschien komt dit ook wel doordat predikanten er een gewoonte van maken (maakten) hun spiekbrieftje tussen de bladzijden te steken. Bij een vorige restauratie zijn niet de juiste koperen ornamenten aangebracht zodat die gebruikte onderdelen vervangen moesten worden. Kapotte bladzijden moesten worden hersteld en ontbrekende woorden bijgezocht uit 'reserve'-exemplaren. Ook de leren omslag was na zoveel jaren intensief gebruik beschadigd.

EERDERE RESTAURATIE

De vorige restauratie vond plaats in circa 1943/1944. Dat weten we omdat het College van Kerkvoogden, bestaande uit president-kerkvoogd ds. A. Graves van Willenswaard², secretaris G. Hooijer en penningmeester A. Kruidenier, in 1944 op het voorblad beschreef hoe de bijbel beschadigd geraakt was tijdens de kerkdakbrand op 3 september 1934 en de instorting van de gewelven in 1936. Met name de pilaar waar nu de kansel tegenaan staat, stortte geheel in.

In die tijd, de jaren '30 van de vorige eeuw, stond de kansel voor het oksaal met de dooptuin ervoor. De kerk was rond 1860 heringericht met de banken in een min of meer halfronde cirkel, gericht op kansel en koor. Boven het oksaal

De te restaureren kanselbijbel (fotocoll. W.H. Strous)

Ds. A. Graves van Willenswaard, van 1926 tot zijn emeritaat in 1943 predikant in de Cunerakerk (fotocoll. W.H. Strous)

was het koor afgeschermd door een groot zwart gordijn om de energiekosten te drukken.

Bij de restauratie, die duurde van 1934 tot december 1949, werd de kerk ingericht zoals wij die nu kennen: de kansel tegen de noordoostelijke pilaar, waardoor de oorspronkelijke zichtlijn van west naar oost, vanaf de ingang onder de toren naar het koor, werd hersteld.

Bij de evacuatie van Rhenen op 22 oktober 1944 heeft Graves van Willenswaard de toen gerestaureerde bijbel in veiligheid gebracht, zodat hij in juni 1945 als president-kerkvoogd een tweede mededeling in de bijbel kon schrijven: 'God geve, dat na niet langen tijd deze kanselbijbel in de nogmaals gerestaureerde Cunerakerk, een plaats zal vinden...'

HERKOMST ONBEKEND

De bijbel is in 1688 'in compagnie' gedrukt door Hendrick en Jacob Keur uit Dordrecht en Marcus Doornick uit Amsterdam. De toestemming voor het drukken aan (de gebroeders) Keur en Doornick wordt in 1682 gegeven door 'burgemeesters en regeerders' van Dordrecht, die daarvoor opdracht hadden gekregen van de Staten van Holland en West-Friesland op 19 mei 1655. Of de bijbel ook in 1688 is aangeschaft is niet te achterhalen, want de notulen van de kerkenraad zijn pas vanaf 1734 bewaard gebleven. Deys heeft in 2000 geschreven dat na de aftocht van de Fransen in najaar 1673 door het stadsbestuur acht bijbels werden aangeschaft, waarop aan voor- en achterzijde het Rhenense stadswapen werd aangebracht³. Op onze bijbel staat geen stadswapen, dus moet deze bij een andere gelegenheid zijn gekocht (of geschonken?).

De kerkdakbrand van 3 september 1934 (fotocoll. W.H. Strous)

DE RESTAURATIE

Met de heer W.C. (Wim) van 't Zelfde aan de Lingedijk in Leerdam, bestuursvoorzitter van het Bijbelmuseum in Leerdam, werd in januari 2013 overeenstemming bereikt over de manier van restaureren en de daaraan verbonden kosten. Zijn kleinschalige museum heeft als doel het verantwoord bewaren en (doen) restaureren van beschadigde exemplaren en dit onderdeel van het kwetsbare Nederlands cultureel-religieus erfgoed te behouden en voor het publiek toegankelijk te maken. Een aanrader om er eens op bezoek te gaan; zie hun website www.statenbijbelmuseum.nl.

Het restaureren van een bijbel is een tijdrovend werk. Bladzijde voor bladzijde wordt bekeken of er een beschadiging is. Meestal is dat in de rechterbenedenhoek, waar de bladzijde wordt aangepakt om om te slaan. Er zijn meerdere manieren om te restaureren of te herstellen. Aanvezelen is een manier, maar is voor de bijbel niet geschikt omdat de bladzijde daarmee dikker wordt. Deze manier kan wel gebruikt worden voor losse papieren of boeken die niet, zoals een bijbel, worden gesloten met twee koperen sloten.

De restaurator van onze bijbel, Wim van 't Zelfde, snijdt het meestal gekartelde restant van de beschadigde hoek recht af en zoekt in zijn voorraadkast vol stukken en stukjes papier van oudere, 'gesloopte' bijbels naar een stukje met de juiste kleur en vooral dezelfde papierstructuur als van de rest van de bladzijde om daarmee de verdwenen hoek op te vullen. Een even groot stuk als het verdwenen stuk papier wordt met een strookje Chinees of Japans zijdepapier aan elkaar gelijmd, waarna met de strijkbout de lijm versmolten wordt en de herstelling praktisch onzichtbaar geworden is.

Door langdurig gebruik in een niet-klimatologische omgeving is de oorspronkelijke inhoud met de bijbelbladzijden 'uitgedijd'. De sloten zijn dan niet lang genoeg meer om de bijbel te sluiten, zodat deze moeten worden verlengd of vernieuwd. De restaurator maakt van de nog aanwezige goede onderdelen afdrukken in zogenaamd vormzand. De afdrukken van hoeken en sloten gaan dan naar een gieterij en de ruwe vormen van hoeken en sloten komen weer terug.

Daarna moet er gevijld en geschuurd worden tot alles spiegelglad is en aan de boekband kan worden bevestigd.

Ook de rug moet dan nog worden aangepast. De traditionele manier hiervoor is dat de restaurator kleine koperen strips in de rugband aanbrengt, waardoor er meer ruimte ontstaat om de bijbel te kunnen sluiten.

DE KAARTEN

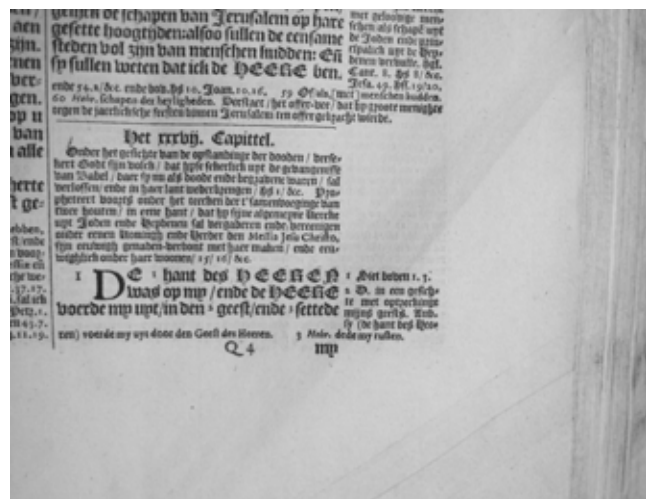
De drukkers Keur en Doornick hebben de bijbel versierd met een aantal kaarten, verluchtigd met prachtige bijbelse tafereelen, maar één van de kaarten ontbrak helaas. De heer Van 't Zelfde heeft echter een onvolledig exemplaar van dezelfde bijbeluitgave als die van onze kanselbijbel en dit onvolledige exemplaar gebruikt hij om andere exemplaren, die hij voor restauratie krijgt aangeboden, te completeren. De ontbrekende kaart in onze bijbel was aanwezig in zijn exemplaar en hij heeft deze bij de restauratie overgezet.

Men krijgt bewondering voor het vakmanschap waarmee de kaarten zijn getekend. Dit wordt in spiegelschrift gedaan en de tekenaars/etsers moeten veel ervaring hebben gehad met dit priegelwerk. Tientallen namen staan er op de kaarten, zoals Galilea, Dode Zee, Meer van Galilea, de landen van de Moabieten, Amonieten en Hetieten, Phoenicië, Samaria, Ephraïm, de stammen Juda, Ruben, Simeon; ze worden allen genoemd in hoofdletters. De plaatsnamen zijn in kleine cursieve letters aangegeven. Wat opvalt en een teken is van de tijd waarin de bijbel werd gemaakt, is dat de steden en dorpen worden aangegeven met het symbool van een kerk! En op de Middellandse Zee zeilen schepen zoals wij ze kunnen zien op onze 17^e eeuwse zeegezichten.

GERESTAUREERD, EN NU?

De kanselbijbel van de Cunerakerk is op 25 juni 2013 teruggekomen, gerestaureerd en wel! Met dank aan de Stichting Cuneragilde Rhenen, die de kosten voor haar rekening heeft

Een gerestaureerde boek van een bladzijde (fotocoll. W.H. Strous)

Het ovale drukkersmerk van de gebroeders Keur. Zij hebben dit merk overgenomen van Jacob Cornelis Braet, die in Dordrecht in de Breststraat werkzaam was van 1643-1665.

sponsoractie, een videopresentatie laten maken van de inhoud van de bijbels, die zij tijdens openstelling van hun kerk continu laten draaien en in een beveiligde vitrine tonen zij de bijbels.

ZOU DAT NIET OOK IN RHENEN GEREALISEERD KUNNEN WORDEN?

genomen. De Protestantse Gemeente Gorinchem bezit vier Statenbijbels die zij ook in Leerdam hebben laten restaureren. De platen in hun bijbels hebben zij laten fotograferen, op groot formaat laten afdrukken en in de kerk opgehangen. Bovendien konden zij, dankzij een

De linkerfoto toont de situatie tot 1934: de kasaal voor het oksaal (foto uit een gids van W.J. van Nas)

(ENDNOTES)

1. Dit artikel is een verkorte versie van het feuilleton 'De Kanselbijbel' dat tussen februari en juli 2013 in zeven afleveringen verscheen in het kerkblad 'Onderweg' van de Protestantse Gemeente Rhenen. Alle afbeeldingen komen uit de collectie van Willem H. Strous te Rhenen.
2. Na het overlijden van dr. R. Jesse in 1939, de eerste voorzitter en initiatiefnemer tot stichting van de Oudheidkamer Rhenen in 1907, werd ds. Graves van Willenswaard voorzitter van de Oudheidkamer, voorganger van onze HVOR.
3. Deys, H.P., 'henen en het Rampjaar 1672', in: *Oud Rhenen* 19^e jrg, januari 2000, nr 1, p. 5-22

CORRIGENDUM

Mijn bijdrage in het mei-nummer van Oud-Rhenen (jaargang 32, nr. 2) getiteld: Een 'Heer van Limmen' in Rhenen bevat enkele onjuiste gegevens. De jaartallen bij Anna Weldijk in de tekst op pagina 5 (1801-1893) en bij de figuur van Dampegeest uit 1845 (1803-1803), ook op pagina 5, zijn verkeerd weergegeven. De juiste jaartallen voor Anna Weldijk moeten zijn: 1803-1893.

Just M. Vlak

Contributie 2013

Sommigen van u hebben de contributie 2013 nog niet betaald!

Wilt u dit alsnog zo spoedig mogelijk doen door (minimaal) € 22,50 over te maken op rekeningnummer 1211163 t.n.v. Historische Vereniging Rhenen .

Jaap Klootsema
penningmeester HVOR

